

Perheiden tuen tarpeen tunnistaminen varhaiskasvatuksessa

Ida Aittokallio & Mariina Rauhanen

2021 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Perheiden tuen tarpeen tunnistaminen varhaiskasvatuksessa

Ida Aittokallio, Mariina Rauhanen

Sosionomikoulutus

Opinnäytetyö

Toukokuu, 2021

Ida Aittokallio, Mariina Rauhanen

Perheiden tuen tarpeen tunnistaminen varhaiskasvatuksessa

Vuosi

2021

Sivumäärä 45

Tämän opinnäytetyön tarkoitus oli selvittää, kuinka varhaiskasvatuksen ammattilaiset tunnistavat perheiden varhaisen tuen tarpeen ja minkälaisia toimintatapoja heillä on työskennellä huolen herätessä. Lisäksi opinnäytetyössä kartoitettiin varhaiskasvatusammattilaisten saamaa koulutusta aiheeseen liittyen sekä kehittämisideoita kouluttautumiseen perheiden tuen tarpeen tunnistamiseksi. Opinnäytetyön tietoperusta koostui aiheeseen liittyvästä kirjallisuudesta ja sen pääpainopiste keskittyi varhaiskasvatukseen, vanhempien kanssa tehtyyn yhteistyöhön sekä ennaltaehkäisevään työtteeseen varhaiskasvatuksen toiminnassa.

Tutkimus toteutettiin erään Pirkanmaalla sijaitsevan varhaiskasvatusyksikön ammattilaisille laadullisin menetelmin, puolistrukturoidun lomakehaastattelun avulla. Tuloksissa painottui perheiden tuen tarpeen tunnistamiseen liittyen arkinen vuorovaikutus, havainnointi, aikaresurssit sekä työtiimin ja varhaiskasvatuksen erityisopettajan ammatillinen tuki. Lisäksi esiin nousi työntekijöiden halu oppia ja kehittyä tuen tarpeen tunnistamisessa ja huolen puheeksi ottamisessa, sekä työnantajan tarjoaman koulutuksen ja yleisen ohjeistuksen puutteellisuus. Tärkeimmät kehitysehdotukset koskevat koulutusta ja ohjeistusta, joilla edesautettaisiin työntekijöiden tasavertaisia mahdollisuuksia perheiden tuen tarpeen tunnistamiseen koulutus-tasosta riippumatta ja vahvistettaisiin varhaiskasvatuksen palvelun tasalaatuisuutta.

Asiasanat: varhaiskasvatus, ennaltaehkäisy, varhainen tuki, huoli puheeksi

Ida Aittokallio, Mariina Rauhanen

Identifying the need for family support in early childhood education

Year

2021

Pages

45

The purpose of this thesis was to find out how early childhood professionals recognized the families in need of early support and what kind of policies they have in their work when concerns arise. In addition, the thesis also explored the related education given to early childhood professionals, as well as development ideas for education to identify the need for early family support. The theoretical framework of the thesis consisted of topic related literature and its main focus was on early childhood education cooperation with parents and a preventive approach to early childhood education.

The study was conducted on a group of early childhood professionals in Pirkanmaa. The research was conducted using qualitative methods through a semi-structured interview. The results emphasized the need for family support, everyday interaction and observation related to identification, time resources and professional support for the work team and special needs teacher. In addition, the desire of employees to learn and develop emerged, identifying the need for support and addressing concerns and inadequate training and general guidance provided by the employer. The main development proposals concerned training and guidance that would promote equal opportunities for workers and help identify the need for family support, regardless of the level of education, to strengthen the uniformity of early childhood education services.

Keywords: Early childhood education, early intervention, early support, taking up one's worry

Sisällys

1	JOHDANTO	8
2	OPINNÄYTETYÖN TAUSTA	9
3	OPINNÄYTETYÖN TIETOPERUSTA	10
3.1	Varhaiskasvatus	10
3.2	Kasvatuskumppanuus ja vanhempien osallisuus varhaiskasvatuksessa	11
3.3	Varhaiskasvatuksen ja perheiden yhteistyötä koskevat lait ja säädökset	13
3.4	Varhainen puuttuminen ja ennaltaehkäisevä lastensuojelu varhaiskasvatuksessa	14
3.5	Huoli puheeksi	15
3.6	Moniammatillinen yhteistyö varhaiskasvatuksessa	16
3.7	Lapsen kriisin tunnistaminen varhaiskasvatuksessa	18
4	OPINNÄYTETYÖN YHTEYS LAPSI- JA PERHEPALVELUIDEN MUUTOSOHJELMAAN	19
5	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS.....	21
5.1	Kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus	22
5.2	Puolistrukturoitu lomakehaastattelu	23
5.3	Haastattelun kohderyhmä ja aineiston analysointi	23
5.4	Menetelmien perustelu suhteessa tavoiteisiin	24
6	TUTKIMUKSEN ANALYYSI.....	25
6.1	Kasvattajan kokemukset perheiden varhaisen tuen tarpeen tunnistamisesta varhaiskasvatuksessa.....	25
6.2	Kasvattajan käytännöt ja toimintatavat varhaisen tuen tunnistamisessa	26
6.3	Kasvattajan kokemus omista valmiuksistaan perheiden varhaisen tuen tarpeen tunnistamisessa	27
6.4	Työpaikan tarjoama koulutus ja ohjaus perheestä ilmenevän huolen tunnistamiseen.....	28
6.5	Kehittämisideat	29
7	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	30
7.1	Kuinka varhaiskasvatuksen ammattilaiset tunnistavat perheiden tuen tarpeen työssään?	30
7.2	Minkälaisia keinoja varhaiskasvatuksen ammattilaisilla on tunnistaa perheiden tuen tarve ja toimia huolen herätessä?	31
7.3	Minkälaista koulutusta varhaiskasvatuksen ammattilaisille tarjotaan perheiden tuen tarpeen tunnistamiseen liittyen?	33
7.4	Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys.....	33
8	POHDINTA.....	35
	Lähteet	38
	Kuviot	40

Liitteet.....	41
---------------	----

1 JOHDANTO

Tämä opinnäytetyö käsittelee perheiden varhaisen tuen tarpeen tunnistamista varhaiskasvatuksessa ja sen tavoitteena on olla kehittämässä varhaiskasvatuksen ennaltaehkäiseviä työmenetelmiä. Sosiaalialaa ja sen palvelujärjestelmää pyritään kehittämään jatkuvasti enemmän ennaltaehkäiseväksi, ja varhaiskasvatuksen yhteistyö huoltajien ja perheiden kanssa on tärkeässä roolissa varhaisen tuen tarpeen tunnistamisessa. Työmme tavoitteena on tutkia perheiden varhaisen tuen tarpeen tunnistamista varhaiskasvatuksessa ja täten olla mukana kehittämässä oikea-aikaisen tuen tarjoamisen ja moniammatillisen yhteistyön edistämistä.

Opinnäytetyömme teoreettiset lähtökohdat käsittelevät varhaiskasvatuksen toimintaa ja tavoitteita, painottuen perheiden ja vanhempien kanssa tehtävän yhteistyön merkitykseen perheiden hyvinvoinnin edistämiseksi. Keskitymme työssämme ennaltaehkäisevään työtoteeseen, kuten kasvatuskumppanuus -toimintamalliin ja vuorovaikutussuhteen rakentamiseen kasvattajan ja huoltajan välillä, sekä vanhempien osallistamiseen varhaiskasvatuksen palveluiden toiminnassa ja kehittämisessä. Käsittelemme työssämme myös vanhempien ja varhaiskasvatusammattilaisten välisen yhteistyön lain asettamia edellytyksiä. Puhumme opinnäytetyössämme varhaiskasvatuksen ammattilaista myös käsitteellä ”kasvattaja” ja vanhemmista käytämme myös termiä ”huoltaja”. Lainsäädäntö ohjaa suureksi osaksi kaikkea sosiaalialan työskentelyä ja viestii samalla kasvatuksellisen yhteistyön tärkeydestä sekä siitä, että yhteistyön edistäminen lapsen huoltajien kanssa ei ole suositus vaan varhaiskasvatuksen ammattilaisen keskeinen työtehtävä.

Varhaiskasvatuksen ammattilaiselle tulee todennäköisesti urallaan vastaan tilanteita, joissa kasvattajalla herää huoli lapsesta tai perheestä. Varhaiskasvatuksessa lapsi saatetaan oppia tuntemaan todella hyvin, mutta vanhempien kanssa kohtaamisen ovat lyhyitä ja arkisia. Haluamme opinnäytetyömme avulla herätellä varhaiskasvatuksen ammattilaisia pohtimaan perheiden tuen tarpeen tunnistamiseen ja huolen heräämiseen liittyviä teemoja omassa työssään sekä varhaiskasvatuksen vahvuuksia ja haasteita aiheeseen liittyen. Laatimamme tutkimuksen pohjalta pohdimme aihetta eri näkökulmista, tuoden esille varhaiskasvatuksen ammattilaisten omia ajatuksia perheiden tuen tarpeen tunnistamisesta. Johtopäätöksissä esittelemme tutkimustulosten antamia vastauksia tutkimuskysymyksiin, mahdollisia seurauksia ja kehityskohteita, tutkimuksen luotettavuutta sekä aiheen yhteiskunnallista merkitystä. Opinnäytetyön lopussa esitämme ajatuksiamme opinnäytetyöprosessin kokonaisuuden onnistumisesta, sekä omasta ammatillisesta kehityksestä.

2 OPINNÄYTETYÖN TAUSTA

Opinnäytetyömme aiheena on perheen tuen tarpeen tunnistaminen varhaiskasvatuksessa. Lähtökohta opinnäytetyömme aihevalintaan oli kiinnostus lasten ja lapsiperheiden hyvinvointiin ja tukemiseen. Olemme molemmat suorittaneet työharjoittelujakson perhetyössä, jonka lisäksi Idalla on kokemusta varhaiskasvatuksen työkentältä. Opintomme painottuvat lastensuojelun ja perhetyön toimialueeseen, jonka lisäksi Idan opintoihin sisältyy myös varhaiskasvatuksen opettajan pätevyys. Yhteistyössämme oli alusta asti selvää, että opinnäytetyömme aihe tulee liittymään varhaiskasvatukseen, mutta halusimme työhömmе näkökulmaa myös perhetyöstä ja ennaltaehkäisevästä lastensuojelusta.

Kiinnostuimme perheiden tuen tarpeen tunnistamisesta ja siihen liittyvistä ajankohtaisista käytännöistä, sillä havainnointi, arviointi ja mahdollisen huolen puheeksi ottaminen ovat tärkeitä, mutta samaan aikaan haastavia teemoja varhaiskasvatuksen työkentällä. Varhaiskasvatuksen ammattilaiset kohtaavat työssään lapsen huoltajia päivittäin, mutta kohtaamiset ovat usein lyhytkestoisia. Ammattilaisilla on vain harvoin tarkempaa tietoa lapsen kotioiloista tai pääsyä perheen kotiin, jolloin työntekijän arvio lapsen perhetilanteesta perustuu vain lapsen hoitoon vienti- ja hakutilanteista sekä vanhempien ja lasten itse kertomaan. Varhaiskasvatuksessa lapset toimivat ryhmissä, jolloin yksittäisen lapsen tuen tarpeen havainnointi voi olla haastavaa. Lisäksi varhaiskasvatuksen ammattilaisista on pulaa ja aikaresurssit eivät aina kohtaa työtehtävien määrän kanssa.

Työmme tarkoituksena on olla mukana kartoittamassa varhaiskasvatuksen asiakasperheiden tuen tarpeen tunnistamisen menetelmiä ja tutkia, minkälaiset tilanteet varhaiskasvatuksen arjessa herättävät varhaiskasvatuksessa työskentelevien lastenhoitajien ja opettajien mielestä perheissä tuen tarpeen. Opinnäytetyömme keskeisenä tavoitteena on antaa opinnäytetyömme toimeksiantoyksikön esimiehelle ajankohtaista tietoa varhaiskasvatuksen henkilökunnan valmiuksista tunnistaa perheiden tuen tarve varhaiskasvatuksen arjessa sekä tämänhetkistä toimintamalleista tuen tarpeen ilmetessä. Tutkimustulosten avulla varhaiskasvatuksen varhaiskasvatusyksikön esimies voi kehittää työntekijöiden koulutusmahdollisuutta sekä omia työmenetelmiään liittyen moniammatilliseen yhteistyöhön, tuen tarpeessa olevan perheen kohtaamiseen sekä tuen tarpeen tunnistamiseen.

Tutkittava ilmiö opinnäytetyössämme on perheiden tuen tarpeen tunnistaminen varhaiskasvatuksessa, ja olemme rajanneet työmme aiheen kolmeen eri teemaan, jotka ovat tuen tarpeen tunnistaminen, toiminta huolen herätessä, sekä koulutus ja kehittäminen. Tutkimme varhaiskasvatuksen ammattilaisten tapaa tunnistaa tuen tarve työssään niillä resursseilla, jotka heillä ovat työajan, ammattitaidon sekä työnkuvan puitteissa käytössään.

Toinen tutkittava teema on, mitkä tekijät lapsessa tai lapsen huoltajissa herättävät huolta kasvattajissa ja kuinka varhaiskasvatuksen ammattilaiset toimivat huolen herätessä ja

mahdollisen tuen tarpeen tunnistamisen jälkeen. Kolmas tutkimuskysymyksemme liittyy tuen tarpeen tunnistamisen toiminnan kehittämiseen. Kartoitamme, minkälaista tukea ja koulutusta varhaiskasvatuksen ammattilaiset ovat saaneet aiheeseen liittyen. Lisäksi tutkimme, minkälaista tukea ja minkälaisia menetelmiä ammattilaiset toivoisivat perhetyön tuen tarpeessa olevan perheen kanssa työskentelyyn.

Olemme luoneet tutkittavan ilmiön ja aiherajauksen pohjalta tutkimuskysymykset, joiden uskomme hyödyttävän varhaiskasvatuksen esimiestä työnkuvan kehittämistä ja antavan hänelle tarpeellista, ajankohtaista tietoa yksikön varhaiskasvatuksen ammattilaisten tuen tarpeen tunnistamiseen liittyvissä kysymyksissä. Olemme laatineet tutkimuskysymysten perusteella lomakehaastattelun varhaiskasvatuksessa työskenteleville kasvattajille, jonka avulla laadimme kasvattajien kokemuksista tietoa aiheesta, pysytellen aiherajauksen sisäpuolella sekä laatiemme teemojen keskiössä.

3 OPINNÄYTETYÖN TIETOPERUSTA

Opinnäytetyömme tietoperusta ja keskeisimmät käsitteet liittyvät varhaiskasvatukseen, vanhemmuuteen, ennaltaehkäisevään lastensuojeluun sekä varhaiseen puuttumiseen varhaiskasvatuksessa. Käsittelemme kattavasti moniammatilliseen yhteistyöhön liittyviä näkökulmia painottaen varhaiskasvatukseen liittyvään yhteistyöhön. Esittelemme ajankohtaisten lähteiden kautta moniammatillisen yhteistyön haasteita sekä yhteistyön kehityssuuntia.

Pohdimme varhaiskasvatuksen osaa ennaltaehkäisevissä lastensuojelun palveluissa sekä varhaisen puuttumisen ja huolen puheeksi ottamisen keinoja varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä. Tuomme työhömmme lastensuojelun näkökulmaa pohtimalla lapsen kriisiä sekä varhaiskasvatuksen ja perhetyön osaa lapsen tai perheen akuutissa kriisitilanteessa.

Käsittelemme opinnäytetyömme aihetta tutustumalla aikaisempiin tutkimuksiin ja aiheesta tehtyihin opinnäytetöihin sekä lapsiperheiden hyvinvointia edistävään kehittämishankkeeseen, Pirkanmaalla toteutettavaan lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaan. Käytämme tietoperustan lähteinä ajankohtaista kirjallisuutta, tuoreimpina teokset *Varhaiskasvatuksen käsikirja* (Hujala & Turja) sekä *Uudistuva sosiaali- ja terveysala* (Hujala & Taskinen) vuodelta 2020.

3.1 Varhaiskasvatus

Lainsäädännössä varhaiskasvatus määritellään lapsen suunnitelmallisena ja tavoitteellisena kasvatuksena sekä hoidon ja opetuksen muodostamana kokonaisuutena, jossa painottuu pedagogiikka (L540/2018 2§). Varhaiskasvatustoinnin mukaan varhaiskasvatustoiminnan tavoitteena on edistää jokaisen lapsen iän ja kehityksen mukaista kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia sekä varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, terveellinen ja

turvallinen varhaiskasvatusympäristö. Tämän lisäksi on tärkeää mahdollistaa myönteisiä oppimiskokemuksia leikin, liikkumisen, taiteiden sekä kulttuuriperintöön perustuvan pedagogisen toiminnan kautta. (L540/2018.)

Yhdistyneiden kansakuntien, eli YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus, kansalliset säädökset ja varhaiskasvatusta ohjaavat asiakirjat, kuten varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, luovat velvoitteet suomalaiselle varhaiskasvatukselle. YK:n lapsen oikeuksien sopimus sisältää neljä periaatetta, joita ovat kieltö syrjimisestä ja vaatimus lasten tasa-arvoisesta kohtelusta, lapsen oikeus elämään ja kehittymiseen täysipainoisesti, lapsen kuuleminen häntä koskevissa asioissa sekä lapsen etu, joka on otettava huomioon tehtäessä niin yksittäistä lasta kuin lapsiryhmää koskevia suunnitelmia ja päätöksiä (Lapsen oikeuksien sopimus 2021).

Lapsen yksilöllinen tuen tarve tulisi tunnistaa ja järjestää tarkoituksenmukaista tukea varhaiskasvatuksessa tämän tarpeen ilmettyä tarvittaessa monialaisessa yhteistyössä. Varhaiskasvatustlain mukaan varhaiskasvatustoiminnan tulisi toimia yhdessä lapsen sekä lapsen vanhemman tai muun huoltajan kanssa lapsen tasapainoisen kehityksen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin parhaaksi ja tukea lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa kasvatustyössä. Lapsen tarpeen mukaan varhaiskasvatushenkilöstön on toimittava yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollosta vastaavien tahojen kanssa lapsen tarvitseman tuen ja palvelujen kokonaisuuden arvioimiseksi, suunnittelemiseksi ja toteuttamiseksi. (L540/2018.)

Varhaiskasvatusta on järjestettävä kokopäiväisesti, mikäli vanhemmat tai huoltajat ovat työssä tai opiskelevat päätoimisesti. Kokopäiväiseen varhaiskasvatukseen on oikeus myös, jos sen katsotaan olevan tarpeen lapsen poikkeavan kehityksen tai muun tuen tarpeen vuoksi tai jos perheen olosuhteet edellyttävät sitä ja se on lapsen edun mukaista. (L540/2018.) Varhaiskasvatus itsessään on yksi avohuollon tukimuoto, jolla voidaan ehkäistä perheiden ongelmien lisääntymistä. Perheet, joissa vanhemmilla esiintyy esimerkiksi uupumusta, mielenterveyden ongelmia tai vaikeita ja jatkuvia haasteita lapsen kanssa, hyötyvät varhaiskasvatustalvasta.

3.2 Kasvatuskumppanuus ja vanhempien osallisuus varhaiskasvatuksessa

Perheen oikea-aikaisen tukemisen ja ongelmien ehkäisyn kannalta varhaisen huolen tunnistaminen ja siihen puuttuminen on tärkeää varhaiskasvatuksessa. Työskentelyssä vanhempien kanssa huomiota tulisi kiinnittää vanhemmuuden vahvistamiseen, sillä sen avulla on mahdollista ennalta ehkäistä lapsen kehityksellisiä ongelmia, mielenterveysongelmia, yleistä pahoinvointia, ei-toivotun käyttäytymisen riskitekijöitä ja syrjäytymistä. Vanhempien ilmaisemaan lieväänkin huoleen tulisi aina suhtautua vakavasti, ja keskustelun avulla yhdessä ryhmän kasvattajien sekä vanhempien kanssa etsiä ratkaisua huolta aiheuttavaan aiheeseen. (Halme & Perälä 2014, 216.)

Varhaiskasvatuksessa on ollut jo pitkään käytössä niin kutsuttu kasvatuskumppanuuden malli, jolla pyritään edistämään varhaiskasvatuksen ammattilaisten ja vanhempien yhteistyötä lapsen kasvatustehtävissä. Kasvatuskumppanuuteen liittyy molemminpuolinen sitoutuminen, vastavuoroisuus, tasa-arvo sekä kunnioitus. Käytännön työssä kasvatuskumppanuus toimii siten, että lasten parissa työskentelevät ammattilaiset jakavat vanhemmille tietoa lapsen kasvuun ja kehitykseen liittyvistä vaiheista ja esimerkiksi haastavissa tilanteissa johdonmukaisesti toimimisesta. Vastavuoroisuus toteutuu, kun lapsen vanhemmat puolestaan jakavat tietoa lapsen yksilöllisistä tarpeista, perheen dynamiikasta sekä omista kasvatusnäkemyksistään. Tavoitteena on avoin ja läpinäkyvä työskentely varhaiskasvatuksessa, joka helpottaa tuen tarpeen tunnistamista, ennaltaehkäisevää työtettä sekä tarvittavan tuen ja avun tarjoamista mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Huolen puheeksi ottaminen on ammattilaiselle helpompaa, kun yhteistyö ja vuorovaikutussuhde on alusta asti rakennettu vanhempien kanssa mahdollisimman avoimeksi. (Vilen, Vihunen, Vartiainen, Siven, Neuvonen & Kurvinen 2006, 111.)

Osassa kunnista on käytössä kasvatuskumppanuus toimintamalliin suunnitellut perheiden kotonan tehtävät varhaiskasvatuksen tutustumiskäynnit. Päivähoidon aloittavan lapsen kotiin tehtävällä tutustumiskäynnillä pidetään varhaiskasvatuksen aloituskeskustelu, jonka tavoitteena on tutustua perheeseen heille luonnollisessa toimintaympäristössä. Koti on lapselle usein turvallisin paikka tavata uusia ihmisiä, ja tapaamisella pyritäänkin valmistelemaan lasta päivähoitoon siirtymiseen. Aloituskeskustelu on ikään kuin perheen puheenvuoro, jossa käydään läpi päivähoiton aloittamiseen liittyviä ajatuksia, toiveita ja tavoitteita. Tutustumiskäynnin tärkeä tehtävä on olla luomassa perusteita kasvatuskumppanuudelle, luottamukselle sekä yhteistyölle, ja se toteutetaan aina perhettä kuulevalla, kunnioittavalla ja dialogisella otteella. (Kaskela & Kekkonen 2007, 41–42.)

Varhaiskasvatuksen tutustumiskäynti on jatkumoa neuvolan kautta toteutuville kotikäynneille. Neuvola tekee tyypillisesti kotikäynnit raskausaikana sekä pian synnytyksen jälkeen. Varhaiskasvatuksen tutustumiskäynnin toteuttaa lapsen oma hoitaja, joko yksin tai työparin kanssa. Perheen koti konkretisoi vanhempien kertomaa ja minimoi ammattilaisen tulkinnanvaraansa jääviä mielikuvia. Käynnillä vastuu tutustumistyöstä on aina ammattilaisella, joka kannattelee ja ohjaa käynnin kulkua. (Kaskela & Kekkonen 2007, 41–42.)

Vuorenmaan äitien ja isien osallisuutta lasten palveluissa sekä osallisuuteen vaikuttavia tekijöitä käsittelevästä väitöskirjasta käy ilmi, että vanhemmat, joilla on huoli vanhemmuuteen liittyvien taitojen riittävydestä ja arjen sujuvuudesta sekä vanhemmat, jotka huolehtivat perheestään yksin, osallistuvat heikommin lastensa palveluihin, niiden toimintaan ja kehittämiseen. Lisäksi vanhempien lapsuuden perheiden työttömyys näkyi osallisuutta heikentävänä seikkana. Osallisuutta vahvistavia tekijöitä olivat vanhempien korkea koulutustaso, perheenjäsenten hyvä terveydentila, arjen toimivuus ja työn yhteensovittaminen vapaa-ajan kanssa. (Vuorenmaa 2016, 67.)

Vuorenmaan väitöskirjasta ilmenee, että vanhempien osallisuus lastensa palveluissa on kaikkein heikointa vanhemmilla, jotka mahdollisesti tarvitsevat ulkopuolista tukea vanhemmuuteen, kasvatukseen ja arjen sujumiseen. Varhaiskasvatuksen ja lapsen huoltajien välisessä yhteistyössä tulisikin kiinnittää erityistä huomiota myös niihin vanhempiin, joille yhteistyö varhaiskasvatuksen kanssa ei ole helppoa ja luontevaa. Päävastuu toimivasta kasvatuskumppanuudesta on aina varhaiskasvatuksen ammattilaisella. (Vuorenmaa 2016, 67.)

3.3 Varhaiskasvatuksen ja perheiden yhteistyötä koskevat lait ja säädökset

Yhteistyötä varhaiskasvattajien ja vanhempien välillä ohjaavat lainsäädäntö ja säädökset sekä varhaiskasvatuksen yksiköiden sisäiset toimintatavat. Lisäksi yhteistyöhön vaikuttaa yksittäisen ammattilaisen, vanhemman sekä lapsen toiminta. Uudessa varhaiskasvatuslaissa näkyvät vanhempien vaikuttamismahdollisuudet ja osallisuus aiempaa voimakkaammin. (Pihlaja & Viitala 2019, 125.)

Varhaiskasvatussuunnitelmassa (2018) esitetään tavoitteet, sisältö, toteutustapa sekä lapsen osallisuuden merkitys kasvatuksen ammattilaisten ja huoltajien välisestä yhteistyöstä. Tavoitteena suunnitelmassa on, että ammattilaiset ja vanhemmat sitoutuvat edistämään lapsen tervettä ja turvallista kasvua, kehitystä ja oppimista. Varhaiskasvatussuunnitelman sisältöosuudessa kuvataan kasvatustyöhön liittyvien arvojen, tavoitteiden ja vastuun läpi käymistä henkilöstön ja huoltajien kesken sekä päivittäisten asioiden jakamista molemminpuolisesti. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa yhteisellä keskustelulla on erityinen merkitys ja vanhemmilla on mahdollisuus osallistua varhaiskasvatuksen toimintaan ja kehittämiseen. Vanhempien kanssa tulee myös keskustella ajoissa lapsen erityisen tuen tarpeesta, esimerkiksi pidennetyn oppivelvollisuuden mahdollisuudesta. Toteutustapa yhteistyölle edellyttää ammattilaiselta aktiivisuutta ja aloitteellisuutta sekä kykyä ymmärtää perhemuotojen moninaisuutta ja lasten yksilöllisiä tarpeita. Lisäksi on tärkeää, että varhaiskasvatuksen ammattilaisella on ajankohtaista tietoa vanhemmuus- ja huoltajuussuhteista sekä lapsen tietojen luovuttamista koskevista seikoista ja salassapitovelvollisuudesta. (Pihlaja & Viitala 2019, 126.)

Yhteistyön merkitys korostuu tilanteissa, joissa yhteistyön toisella osapuolella herää huoli lapsen hyvinvoinnista, lapsen kanssa ilmenee haasteita tai lapsella on erityisen tuen tarve. Tämänkaltaisissa tilanteissa tiedonkulun tulee olla nopeaa ja vaivatonta. Päivähoidon arjessa yhteistyötä vaativia tilanteita ovat myös erityisesti siirtymätilanteet, jotka saattavat olla haastavia lapselle. Viimeisenä osiona Varhaiskasvatussuunnitelman yhteistyö -sääöksissä on lapsen osallisuus. Tällä sääöksellä turvataan lapsen osallistaminen kehitystasolleen sopivalla tavalla sekä ikä- ja kehitystasoa tukeva toiminta varhaiskasvatuksessa, vaikka vanhemmat eivät sitoutuisikaan yhteistyöhön. (Pihlaja & Viitala 2019, 126.)

3.4 Varhainen puuttuminen ja ennaltaehkäisevä lastensuojelu varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatuksen ammattilaisen tulkinta lapseen kohdistuvasta huolesta tai erityisen tuen tarpeesta olevasta lapsesta on subjektiivinen ja moniulotteinen teema. Huoli voi liittyä lapsen perheen sosiaalisiin haasteisiin tai lapsen kehityksellisiin huomioihin. Joissakin tilanteissa tehostetun tuen tai erityisen tuen tarpeen ilmeneminen voi vaatia erityisasiantuntijan ammattitaitoa ja voi jäädä varhaiskasvatuksen henkilökunnalta tästä syystä huomaamatta. (Hujala & Turja 2020, 270.)

Lastensuojelun asiakkaana olevilla lapsilla todetaan usein olevan tehostetun tuen tarve. Lastensuojelun asiakkuuteen liittyy aina palvelutarpeen arviointi sekä asiakassuunnitelma. Kunnilla on velvollisuus toteuttaa ennaltaehkäisevää lastensuojelua tuen tarpeesta oleville perheille, jotka eivät ole lastensuojelun asiakkaita. Ennaltaehkäisevän lastensuojelun palveluihin kuuluu erityinen tuki, jota saadaan varhaiskasvatuksesta, äitiys- ja lastenneuvolasta sekä muista sosiaali- ja terveyspalveluista (Lastensuojelulaki 417/2007). Varhaiskasvatussuunnitelmasta sekä varhaiskasvatuslaista puuttuu yleinen ohjeistus, kuinka tehostettu tai erityinen tuki määritellään. (Hujala & Turja 2020, 271.)

Varhaiskasvatuksen käsikirjan (2020) mukaan päivähoiton opettajat nimesivät erityisen tuen tarpeiksi muun muassa aggressiivisuuden, levottomuuden sekä tunne- ja itsesäätelyn vaikeudet. Lisäksi he kertoivat lapsen vetäytyvyyden, ilmeettömyyden sekä puhumattomuuden kieli- ja erityisen tuen tarpeen mahdollisuudesta. Kielen haasteet, kommunikointiongelmat sekä sosiaalisten suhteiden vaikeudet viittasivat opettajien mukaan erityisen tuen tarpeisiin. Muita erityisen tuen tarpeen ilmentymiä saattoivat olla autistiset piirteet, kehitysvamma tai esimerkiksi epilepsia. (Hujala & Turja 2020, 270.)

Huoli lapsesta määritellään Varhaiskasvatuksen käsikirjassa (2020) lapsen perusturvan puuttumisena, kuten vanhempien mielenterveys- ja päihdeongelmina, lapsen pahoinpitelynä, hoitamattomuutena ja likaisuutena. Lisäksi vanhempien poikkeuksellisen kylmä tai väkivaltainen käytös varhaiskasvatuksen työntekijöitä kohtaan herättävät huolen lapsesta. Puheenaiheiden huomattava poikkeaminen lapsen ikätasolle tyypillisistä aiheista, kuten seksiin liittyvät teemat, synnyttävät päivähoiton opettajissa huolen lapsen kasvuoloista. Lisäksi opettajat nimesivät yhdeksi huolen aiheuttajaksi lasten välisen kiusaamisen tai aikuisten epäoikeudenmukaisen kohtelun lasta kohtaan. (Hujala & Turja 2020, 270.)

Ennaltaehkäisevä lastensuojelu on laaja-alainen teema, joka ulottuu yhteiskunnallisesta päätöksenteosta aina lapsen arkiseen kasvuympäristöön, kuten kotiin, kouluun, neuvolaan ja varhaiskasvatukseen. Vaikka vanhempien oikeuksiin ja velvollisuuksiin kuuluu ensisijaisesti lapsen hyvinvoinnista huolehtiminen, yhteiskunnan on lastensuojelulain mukaan tarjottava varhaista tukea vanhemmuuteen ja perhe-elämään. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019.)

Ehkäisevässä lastensuojelutyössä lapsilta ja perheiltä ei edellytetä lastensuojelun asiakkuutta, vaan ennaltaehkäisevä lastensuojelu työ on sisällytetty lapsille suunnattuihin peruspalveluihin. Lisäksi osa ennaltaehkäisevää lastensuojelua on lapsen huomioon ottaminen palveluissa, jotka on suunnattu aikuisille, kuten vanhempien mielenterveys- tai päihdehoidossa tulee arvioida perhetilannetta ja tarjota tukea vanhemmuuteen. (Sosiaali- ja terveysministeriö.)

Lastensuojelun keskusliiton mukaan lastensuojelun kustannuksista lähes 60 % kohdistuu perhe- ja laitoshoidon eli niin kutsuttuun ”korjaavaan” lastensuojelutyöhön. Palveluiden painottaminen ennaltaehkäisevään suuntaan olisi edullisempaa yhteiskunnallisella tasolla ja tukisi tehokkaammin lasten hyvinvointia yksilötasolla. Ennaltaehkäisevän lastensuojelun yksi tehtävä on torjua syrjäytymistä, jonka kustannukset yhteiskunnalle ovat merkittävät. Syrjäytyminen on ajankohtainen ongelma, jonka korjaaminen on vaikeaa. Syrjäytymisen estämisessä ennaltaehkäisevä työote on avainasemassa. (Lastensuojelun keskusliitto.)

Lasten kanssa työskentelevien ammattilaisten ennaltaehkäisevän lastensuojelutyön omaksuminen on tärkeä osa ennaltaehkäisevän työn toteutumisessa, moniammatillisessa yhteistyössä sekä lastensuojelun negatiivisen leiman häivyttämisessä. Ennaltaehkäisevään lastensuojelutyöhön kuuluu olennaisena osana tieto lapsen kehityksen vaiheista, havainnointi ja avoin yhteistyö huoltajien kanssa. Lisäksi moniammatillinen yhteistyö, sosiaali- ja terveysalan kollegoiden rohkea konsultointi sekä tiedon jakaminen rikastuttavat ja normalisoivat ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä.

3.5 Huoli puheeksi

Huolen puheeksi ottamisessa tärkeintä on vanhemman tai huoltajan kunnioittava kohtaaminen ja yhteistyön rakentaminen perheen kanssa. Perheen ja lapsen voimavarojen huomioiminen sekä tuen tarjoaminen helpottavat huolen puheeksi ottamista. Tasavertainen ja dialoginen keskustelutapa ovat avaintekijöitä vahvan vuorovaikutussuhteen luomisessa. Lähtökohtana huolen puheeksi ottamisessa tulisi olla ajatus siitä, että vanhemmat todennäköisimmin toivovat vain parasta lapselleen. Poikkeukselliset ja muuttuvat elämäntilanteet saattavat haastaa vanhemmuutta ja tämän normalisointi on tärkeää tukea tarjottaessa. (Eriksson & Arnkil 2012, 11.)

Erikssonin ja Arnkilin *Huoli puheeksi* -oppaassa tiivistetään huolen puheeksi ottamisen tärkeimmät vaiheet. Näkökulma huolen puheeksi ottamiselle on koko menetelmän ajan huoltajia kunnioittava, ja ammattilaisen tulee tarkastella tätä teemaa jatkuvasti oman ammattitaitonsa avulla. Huolen puheeksi ottavan ammattilaisen tulee ajatella tilannetta siten, että hän toivoo vanhempien apua huolensa selvittämiseen. Tämä mahdollistaa tasa-arvoisen yhteistyön alkamisen. Seuraavassa vaiheessa keskitytään tunnistamaan lapsen tai perheen voimavaroja ja vahvuuksia, jonka jälkeen ammattilaisen tulee pohtia, kuinka ottaa puheeksi niin

vahvuudet kuin huolenaiheetkin perheen tai vanhempien kanssa. Voimavarojen ja huolen yhtäaikainen käsittely ehkäisee syyllistävän ja moittivan tulkinnan mahdollisuuden. (Eriksson & Arnkil 2012, 18.)

Kun ammattilainen on ensin käsitellyt itsekseen edellä mainituin keinoin puheeksi ottamisen mallia, on ennakoitava reaktiota, joka mahdollisesti keskustelusta seuraa. Se, että huolen puheeksi ottaminen saattaa aiheuttaa voimakkaan tai kielteisen vastaanoton, tulee huomioida. Ammattilainen voi ennakoivaa ajatustyötä tehdessään myös konsultoida muita työyhteisön jäseniä aiheesta ja saada siten moniammatillisemman näkökulman käsiteltävään huolenaiheeseen. Mikäli mielikuvissa tehty dialogi vanhempien kanssa päättyy kielteiseen tunteeseen, ammattilainen voi muuttaa lähestymistapaansa. (Eriksson & Arnkil 2012, 18.)

Ammattilaisen tuntiessa, että rakentava tapa huolen puheeksi ottamiseen on löytynyt, täytyy pohtia oikea-aikaisuutta ja soveltuvaa ympäristöä keskustelulle. Keskustelua toteuttaessa on tärkeää olla joustava ja sopeutuvainen. Ammattilaisen tulee kuunnella ja mukautua muuttuvassa tilanteessa. Huolen puheeksi ottamisen jälkeen on syytä pohtia ennakoinnin toteutumista ja yhteistyön jatkumista perheen kanssa. Lapsen hyvinvoinnin ja kehityksen edistämiseksi yhteistyön jatkuminen vanhempien kanssa on tärkeää. (Eriksson & Arnkil 2012, 18.)

3.6 Moniammatillinen yhteistyö varhaiskasvatuksessa

Moniammatillinen yhteistyö on keskeisessä roolissa sosiaalialan uudistumisessa. Yhteistyö eri verkostojen välillä ei kuitenkaan ole helppoa, vaan se vaatii uuden oppimista ja tuttujen toimintatapojen muokkaamista. Moniammatillinen yhteistyö edellyttää ymmärrystä oman työtehtävän merkityksestä sosiaalialan palvelukentällä sekä käsitystä muiden sosiaali- ja terveysalan toimijoiden rooleista. Moniammatillisen yhteistyön merkitys on korostunut viime vuosien aikana sosiaali- ja terveysalan opinnoissa, lainsäädössä ja työorganisaatioiden kehityssuunnissa. (Hujala & Taskinen 2020, 215-216.)

Sosiaalialan moniammatillisen yhteistyön hyötyjä tarkastellaan usein asiakkaan palveluprosessin sujuvuuden näkökulmasta. Sosiaalialan eri toimijoiden yhdessä toimiminen sekä ammattitaidon monipuolinen hyödyntäminen voi edesauttaa asiakkaan tuen ja avun saamista sekä ehkäisee usean päällekkäisen palvelun käyttämistä. (Hujala & Taskinen 2020, 217.)

Monialainen yhteistyö on säädetty myös sosiaalihuoltolaissa (L1301/2014) 41 §. Lainsäädännössä painotetaan viranomaisten vastuuta huolehtia riittävän asiantuntijuuden ja osaamisen hyödyntämisestä asiakkaan tilannetta selvitetessä tai asiakasta koskevia päätöksiä tehdessä. Sosiaalialan ammattilaisen tulee siis toteuttaa yhteistyötä asiakkaan edun edellyttämissä määrin muiden alan toimijoiden kanssa. Haasteita moniammatillisessa yhteistyössä sosiaalialalla ovat jotkin eettiset periaatteet, joita työntekoon liittyy. Asiakkaan tietojen luovuttaminen ilman hänen suostumustaan, sekä asiakaskirjaamiseen liittyvät periaatteet asettavat

tiettyjä ristiriitoja moniammatillisen yhteistyön toteuttamiseen. (Hujala & Taskinen 2020, 217–218.)

Salassapitoon liittyvä lainsäädäntö nousee esille myös Kristiina Huhtasen teoksessa *Varhainen puuttuminen - Erityisen tuen tarpeen kohtaaminen päiväkodissa*. Salassapitovelvollisuus koskee lähes poikkeuksetta kaikkia sosiaalialan toimijoita, ja sen koetaan rajoittavan moniammatillista yhteistyötä. Mikäli asiakas ei anna lupaa tietojen luovuttamiseen, ammattilaisella tulee olla lainsäädäntöön nojaavat, painavat perustelut asiakkaan kiellon ylittämiseksi. Varhaiskasvatuksessa vanhemmat voidaan ottaa mukaan palaveriin, jolloin lapsen asioista voidaan keskustella yksilöllisesti tai vaihtoehtoisesti ammattilaiset keskustelevat keskenään asioista vain yleisellä tasolla siten, että asiakasta ei voida tunnistaa. Yleisellä tasolla käydyt keskustelut eivät kuitenkaan edesauta asiakkaan henkilökohtaisen palveluprosessin toimivuutta samalla tavalla kuin moniammatillisen työryhmän asiakkaalle yksilöllisesti räätälöimä palvelupolku. Mikäli sosiaalialan ammattilainen saa asiakkaalta tai lapsen vanhemmilta suostumuksen konsultoida tilannetta moniammatillisesti, tulee lupa pyytää kirjallisena. (Huhtanen 2004, 92.)

Moniammatillisessa yhteistyössä haasteita ovat myös ajanpuute ja liian suuri työyhteisö. Ajanpuute näkyy työyhteisössä muun muassa informaation ja tiedonkulun ongelmina, huolimattomuutena asiakirjojen täyttämiseksi tai puutteellisina asiakaskirjaamisina. Yksittäinen työntekijä ei välttämättä koe moniammatillisen yhteistyön kehittämistä tärkeäksi tai omaan panostustaan siihen vaikuttavaksi, jolloin muiden työtehtävien merkitys ajaa yhteistyön edistämisen ohi. Lisäksi suuri työyhteisö voi heikentää moniammatillista toimijuutta, sillä työnjakoon liittyvät epäselvyydet kasvavat samaa tahtia henkilöstömäärän kanssa. (Huhtanen 2004, 93–94.)

Yhteistyö muiden sosiaalialan toimijoiden kanssa vaatii johtajalta päämäärätietoista ja yhdenmukaista johtamistapaa. On tärkeää, että työyhteisössä on yhteisesti sovittu tapa toimia, kun lapsen tilanteesta herää huoli tai syntyy tarve konsultoida muita ammattilaisia. Varhaiskasvatuksen työntekijää ei saa jättää yksin huolensa kanssa, ja onkin olennaista, että yhteistyö toimii toimipaikan omassa työtiimissä jo ennen kuin muu ammatillinen yhteistyö on mahdollista. Usein varhaiskasvatuksessa haasteellisimpia ovat ennaltaehkäisyä vaativat tilanteet. Ammattilaisella saattaa herätä huoli, joka on tulkinnanvarainen, eikä ilmeinen tai välitöntä toimintaa vaativa. Tämänkaltaisissa tilanteissa moniammatillinen yhteistyö voi olla erittäin hyödyllistä ja avata uusia näkökulmia ja ratkaisutapoja tilanteeseen. Varhaiskasvatuksen toimintatavat ovat kehittyneet painottuen vanhempien ja lasten osallisuuteen sekä perheiden kanssa tehtävään yhteistyöhön, jota moniammatillinen yhteistyö olisi omiaan tukemaan. (Huhtanen 2004, 98.)

Moniammatillista osaamista sosiaali- ja terveysalalla pyritään kehittämään jatkuvasti. Alan koulutusta on viety eri toimijoiden välistä yhteistyötä edistävään suuntaan muun muassa yliopistojen sosiaali- ja terveysalojen opiskelijoiden yhteisillä sote-opintojaksoilla ja ammattikorkeakoulujen suursimulaatioiden avulla. Sote-opintojaksoilla halutaan tukea koko sosiaali- ja terveysalan yhteistä tietoperustaa riippumatta eri alojen suuristakin ammatillisista eroista toimintatavoissa. Ammattikorkeakoulujen suursimulaatiot ovat sosiaali- ja terveysalojen opiskelijoiden yhteisiä opintokokonaisuuksia, joissa moniammatillisuutta edistetään erilaisten asiakastapausten avulla. Kuvitteellisia asiakastilanteita selvitetään osallistamalla yleisöä ja tarkastelemalla eri ammattiryhmien näkemyksiä. Suursimulaatio helpottaa eri sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten ammattitaidon ymmärtämistä käytännön työelämässä. (Hujala & Taskinen 2020, 222–223.)

Moniammatillisen yhteistyön edistämisen yksi tärkeä osa-alue on sosiaali- ja terveysalan opiskelijoiden ja ammattilaisten asenteisiin vaikuttaminen. Tiedon jakaminen, tasa-arvoisuus ja vastavuoroisuus ovat avainsanoja nykyajan sosiaalialan työssä. Sosiaalialan ammattilaiselta edellytetään joustavuutta ja uteliasta asennetta myös muiden sosiaali- ja terveysalan toimijoiden työnkuvaa kohtaan. Kehittämistyön esteenä voi olla liian voimakas ammatti-identiteetti, jonka vuoksi ammattilainen on erittäin tarkka omasta työnkuvastaan. Ideaalitilanteessa moniammatillisessa yhteistyössä selkeät ammattiroolit yhdistyvät yhteisesti jaettuihin työtehtäviin. (Hujala & Taskinen 2020, 224–225.)

Asiakaslähtöinen työote on sosiaali- ja terveysalojen ydintä, jota moniammatillinen yhteistyö ja sen kehittäminen edistävät parhaalla mahdollisella tavalla. Asiakkaan tilanteen näkeminen eri perspektiivistä helpottaa palveluprosessin kokonaiskuvan näkemistä ja siten asiakkaan edun mukaista työskentelyä. (Hujala & Taskinen 2020, 225.)

3.7 Lapsen kriisin tunnistaminen varhaiskasvatuksessa

Lapsuuden kriisit koskevat monesti samankaltaisia teemoja kuin aikuisuudenkin kriisit. Lapsi voi ajautua kriisiin muun muassa vanhempien eron, läheisen sairauden tai kuoleman ja onnettomuuden tai oman sairastumisen myötä. Toisinaan lapsen kriisit eivät näyttäydy aikuiselle selkeästi tai lapsen kriisi johtuu tapahtumasta tai tilanteesta, joka on aikuisille normaali. Vanhempien ero on tyypillinen koko perhettä koskeva kriisi, jota lapset ja aikuiset käsittelevät eri tavoin. Vanhempien eroon saattaa lapsen mielessä liittyä hylkäämisen kokemuksia, ikävän tunnetta sekä luottamuksen puutetta, kun taas vanhemmat ovat saattaneet työstää eroa prosessia jo pitkään. (Vilen ym. 2006, 303–304.)

Lapsi oireilee kriisitilanteessa ikä- ja kehitystason mukaan eri tavoin. Tyypillisiä oireita traumaattisessa kriisitilanteessa ovat erilaiset pelkotilat, itkuisuus ja univaikeudet. Fyysisiä reaktioita voivat olla muun muassa päänsärky, oksentelu sekä taantumisen, joka voi näkyä esimerkiksi jo kuivaksi oppineen lapsen kasteluna. Lapsi saattaa myös äärimmäisessä tilanteessa

unohtaa tapahtuneen, mikäli traumaattinen tilanne on liian raskas muistettavaksi tai käsiteltäväksi. On tärkeää muistaa, että sokkivaiheelle on tyypillistä, että lapsi käyttäytyy täysin normaalisti. Aikuisen tunnistessa lapsen kriisin, voi auttamistyö alkaa jo tässä kriisin vaiheessa, vaikka lapsi ei sitä itse vielä ymmärrä. Lapsi tarvitsee aikuisen tiivistä läsnäoloa ja turvaa koko selviytymisprosessin läpi. (Vilen ym. 2006, 305.)

Varhaiskasvatuksen ammattilaisten on tärkeää havainnoida lapsen poikkeavaa käytöstä mahdollisen kriisin tunnistamiseksi. Toimiva kasvatuskumppanuus vanhempien kanssa voi olla lapsen kriisistä selviytymisen kannalta merkityksellinen seikka ja helpottaa koko perheen arkea. On myös todennäköistä, että pitkään varhaiskasvatuksessa työskentelevä tulee urallaan tilanteeseen, jossa kohtaa kriisissä olevan lapsen. Vanhempien ero tai isovanhemman kuolema voivat olla tilanteita, jolloin varhaiskasvatuksen ammattilaisella on hyvä olla tietoa ulkopuolisen tuen mahdollisuudesta, kuten perhetyön palveluista.

4 OPINNÄYTETYÖN YHTEYS LAPSI- JA PERHEPALVELUIDEN MUUTOSOHJELMAAN

Tässä luvussa tarkastelemme opinnäytetyömme yhteyttä Pirkanmaalla toteutettavaan lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaan, LAPE-hankkeeseen. Hankkeen avulla pyritään painottamaan ennaltaehkäiseviin perhepalveluihin, joka on yksi opinnäytetyömme kantava teema. Tieto matalan kynnyksen palveluista sekä taito ohjata perheet palveluiden piiriin on merkittävä osa ennaltaehkäisevää ja oikea-aikaista työskentelyä varhaiskasvatuksessa.

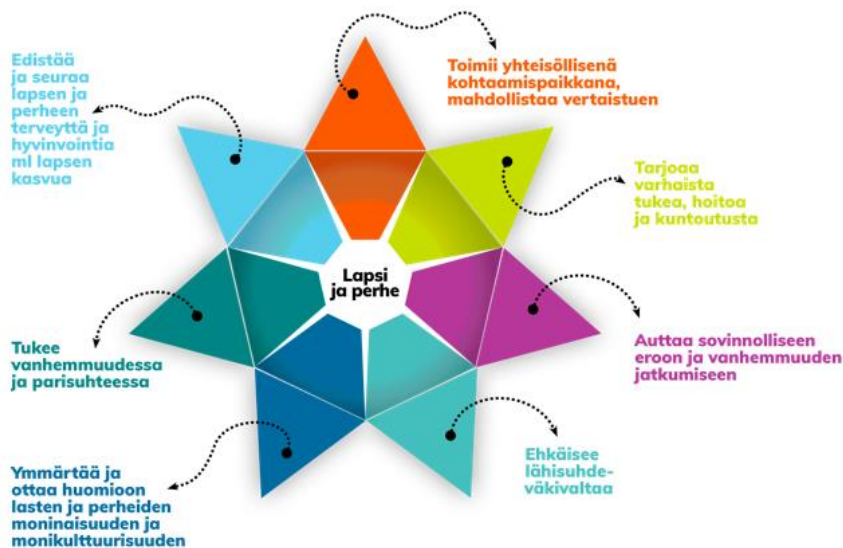
Varhaisen tuen ja oikea-aikaisten palveluiden tarve perheiden tukemiseksi on tunnistettu valtakunnallisesti riittämättömäksi, joten vuonna 2016 niiden kehittämiseksi järjestettiin Lapsi- ja perheidenpalveluiden muutosohjelma, jonka toimeenpanoa on jatkettu vuosina 2020–2022 Sanna Marinin hallitusohjelman mukaisesti. Lasten ja nuorten hyvinvoinnin turvaamiseksi varhaiskasvatuksen ja koulujen yhteistyötä sosiaali- ja terveystoimen kanssa on vahvistettu (Soteuudistus 2021.) Lisäksi hankkeen kautta varhaiskasvatuksessa ja kouluissa henkilökuntaa on vahvistettu koulun sekä varhaiskasvatuksen sosionomeilla, joiden tehtävänä on pyrkiä ennaltaehkäisemään ja korjaamaan perheissä ilmentyviä ongelmia. Kyseisillä nimikkeillä toimivat työntekijät toimivat myös muun henkilöstön ohjauksellisena tukena, kun huoli perheestä herää.

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman (LAPE) tavoitteena on kehittää palveluita lapsi- ja perhelähtöisiksi sekä vahvistaa lapsen oikeuksia tukevaa toimintakulttuuria. Muutosohjelman painopisteet ovat tasalaatuisen, oikea-aikaisen, kustannustehokkaan ja vaikuttavan palvelukonaisuuden kehittämisessä. Muutosten tavoitteena on tukea perheiden yksilöllisiä voimavaroja sekä vahvistaa kohdatuksi tulemisen kokemusta sosiaalipalveluiden piirissä. (Pirkanmaan LAPE-hanke 2017a.)

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma toteutetaan panostamalla ennaltaehkäiseviin ja varhaista tukea tarjoaviin sosiaalipalveluihin, sekä muodostamalla sosiaali- ja terveystalviteistä yhtenäinen kokonaisuus. Kehitystyössä hyödynnetään digitaalisuutta ja panostetaan yhteistyöhön kolmannen sektorin ja seurakunnan kanssa. Perheet otetaan mukaan kehittämistyöhön, ja palveluita muutetaan vastaamaan tehokkaammin lasten ja vanhempien tarpeisiin. Muutosohjelmassa tuetaan ja annetaan lisäkoulutusta lasten ja nuorten, sekä perheiden kanssa työskenteleville ammattilaisille ja luodaan tutkimustietoon pohjautuvia tasalaatuisia työskentelytapoja. Lisäksi uudistetaan ammattilaisten ohjaukseen ja johtamiseen liittyviä käytäntöjä ja kehitetään viranomaisille työvälineitä lapsen oikeuksia tukevaan päätöksentekoon. (Pirkanmaan LAPE-hanke 2017a.)

Julkisessa mediassa viime vuosien aikana on ollut paljon puhetta perheiden lisääntyneistä ongelmista sekä siitä, kuinka tuen tarpeessa olevat asiakkaat kokevat avun saamisen tilanteeseensa haastaviksi ja palvelut pirstaleisiksi sekä vaikeasti hahmotettaviksi. Haastavassa tilanteessa elävä perhe saattaa jättää hakeutumatta palveluiden piiriin, koska kokee tarvitsemansa palvelun löytämisen hankalaksi, eikä välttämättä tiedä, mistä saisi apua tilanteeseensa. Tästä syystä monet kunnat ovat osana LAPE-kehittämishanketta lähteneet toteuttamaan perhekeskustoimintamallia, jonka tarkoituksena on koota palvelut yhtenäiseksi kokonaisuudeksi, mikä edistää asiakkaan tarpeiden kohtaamista sekä varhaisen avun ja tuen saamista (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2018).

Perhekeskustoimintamalli tarkoittaa matalan kynnyksen palveluverkostoa, jonka kautta lapsiperheillä on mahdollisuus saada kootusti tietoa oman asuinalueensa lapsi- ja perhepalveluista. Tavoitteena on tuoda tarvittavat palvelut helposti saataville, perheiden arkiseen toimintaympäristöön. Perhekeskustoimintamallin tarkoitus on olla julkisten sosiaalipalveluiden sekä järjestötoiminnan kokonaisuus, jonka lähtökohtana on moniammatillisuus sekä eri toimijoiden verkostointi perheen parhaaksi. Perhekeskustoimintamalli palvelee asiakkaita sähköisesti, mutta yhtenä osana toimintamallin kokonaisuutta on fyysinen kohtaamispaikka, joka palvelee lapsiperheitä ohjauksen, neuvonnan ja vertaistuellisen toiminnan avulla. (Pirkanmaan LAPE-hanke 2017b.)

KUVA 1 Perhekeskustoimintamallin tavoitteet (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018.)

5 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

Aloitimme opinnäytetyömme tutkimuksellisen toteutuksen suunnittelun hyvissä ajoin ja pohdimme tutkimuskysymyksiä sekä mahdollisia haastattelukysymyksiä jo ennen varsinaisen tietoperustan laatimista. Tämä ideariihityyppinen työskentelyvaihe kirkasti meille työmme tavoitteita ja siten löysimme punaisen langan, jota pyrimme seuraamaan koko prosessin ajan. Päätimme työmme kolme päälinjaa liittyen huolen heräämiseen ja perheen tuen tarpeen ilmenemiseen varhaiskasvatuksen työympäristössä. Teemoiksi valikoitui tuen tarpeen tunnistaminen, keinot toimia huolen herätessä sekä omat valmiudet ja koulutus aiheeseen liittyen. Haastattelulomakkeen toteutukseen käytimme paljon aikaa ja tarkastelimme sitä eri näkökulmista, Ida varhaiskasvatuksen ammattilaisena ja Mariina varhaiskasvatuksen käytännön työstä kokemattomana. Nämä näkökulmat auttoivat muokkaamaan haastattelusta mahdollisimman monipuolisen, joka rakennettiin kuitenkin valittujen teemojen sisälle.

Tutkimuskysymykset

Kuinka varhaiskasvatuksen ammattilaiset tunnistavat perheiden tuen tarpeen työssään?

Minkälaisia keinoja varhaiskasvatuksen ammattilaisilla on tunnistaa perheiden tuen tarve?

Minkälaista koulutusta varhaiskasvatuksen ammattilaisille tarjotaan perheiden tuen tarpeen tunnistamiseen?

Teetimme haastattelulomakkeilla kolme (3) pilottihaastattelua varhaiskasvatuksen ammattilaisilla, jotka eivät osallistuneet varsinaiseen tutkimukseemme. Pilottihaastatteluista saatujen vastauksien sekä palautteiden avulla muokkasimme lopullisen haastattelurungon, jonka toteutimme yhdelle Pirkanmaalla toimivalle varhaiskasvatusyksikölle.

Teemahaastattelulomakkeet mahdollistavat tutkimukseen osallistuvien ajankäytön joustavuuden. Lisäksi lomakehaastattelu tarjosi vastaajille mahdollisuuden tutustua teemaan ja kysymyksiin rauhassa ja pohdiskellen. Veimme toimeksiantajallemme haastattelulomakkeet huhtikuun puolivälissä ja saimme tulokset tarkasteltaviksi vapun jälkeen toukokuun alussa.

Tutkimustuloksia analysoitiin lukemalla aluksi kaikki vastaukset huolellisesti läpi, jonka jälkeen jokaisen kysymyksen vastaukset kerättiin yhteen. Vastaukset käytiin läpi kysymys kerrallaan, nostaten esiin useasti toistuvia teemoja. Tämän jälkeen vastauksia tarkasteltiin kolmen tutkimuskysymykseemme perustuen. Täten tietyn kysymyksen vastauksia oli sujuvaa analysoida, sillä esiin nousevat, selvästi yhteneväiset tai toisistaan poikkeavat teemat olivat havaittavissa helposti.

5.1 Kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus

Laadullinen tutkimustapa sopii tilanteisiin, joissa halutaan ymmärtää tarkasteltavaa ilmiötä toisen ihmisen kokemusmaailmasta käsin. Laadullisessa tutkimuksessa keskiössä ovat tutkittavien henkilöiden ajatukset, kokemukset ja tunteet, jotka mahdollistavat tietyn ilmiön yksityiskohtaisen tarkastelun. (Puusa & Juuti 2020, 7–9.)

Ominaista laadullisen tutkimuksen toteutukselle on ihmisten subjektiivisten kokemusten tarkastelu, joka osaltaan vaikuttaa tutkimuksen luotettavuuteen, mutta samanaikaisesti mahdollistaa teoreettisten säädösten, sekä empiiristen ja käytännön kokemusten välisen tarkastelun. Teoria tarkoittaa yleisesti sovittuja lainalaisuuksia sekä analyttisiä välineitä, joiden avulla voidaan ymmärtää erilaisia käsitteitä tai ilmiöitä. Sosiaalinen ympäristö, jossa vaikuttavat erilaiset ihmiset sekä aika ja paikka, muokkaavat aina opittua teoriaa. Teorioita sovelletaan aina käytännön ympäristössä, ja näin voidaan tutkia yksilön kokemusta. (Puusa & Juuti 2020, 95, 148–152.)

Teorialla on välttämätön ja merkityksellinen osa laadullisessa tutkimuksessa. Teoreettinen tietoperusta on tutkimuksen viitekehys, johon tutkimustuloksia peilataan. Teoria on tärkeässä roolissa tutkimusta suunniteltaessa sekä tuloksia analysoitaessa. Kun tutkimustuloksia ja niiden luotettavuutta arvioidaan, on tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat perustana näille havainnoille. Koska laadullinen tutkimustapa perustuu teorian lisäksi tutkittavien henkilöiden kokemuksille, on tulokset aina lähtökohtaisesti subjektiivisia. Tutkimustuloksiin vaikuttavat muuttuvat tekijät, kuten aika, paikka, tunnetilat sekä ajatukset. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 20–26.)

5.2 Puolistrukturoitu lomakehaastattelu

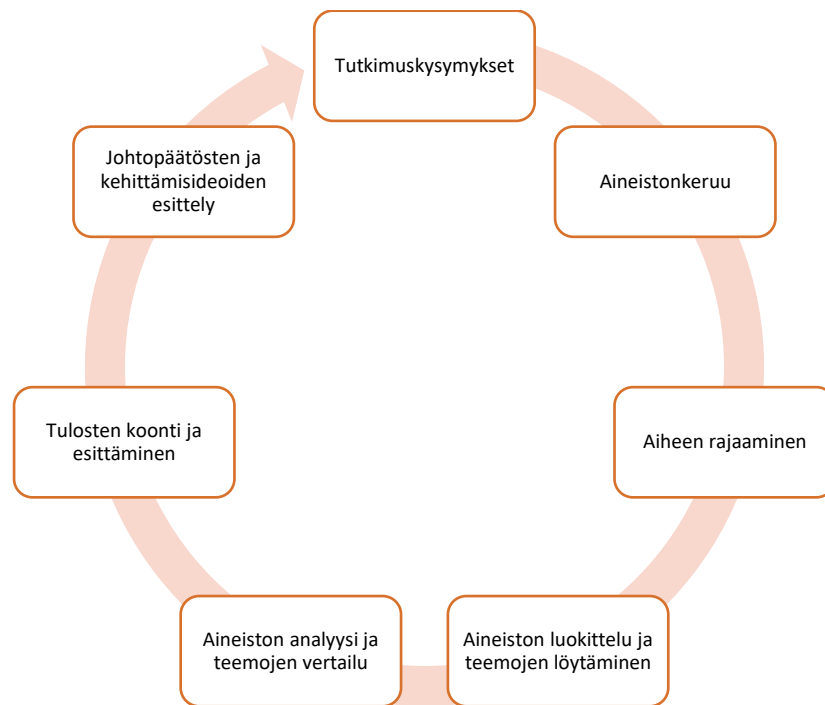
Puolistrukturoitu lomakehaastattelu tarkoittaa kirjallista lomakehaastattelua, joka elää perinteisen lomakehaastattelun ja strukturoidun lomakehaastattelun välimaastossa. Puolistrukturoitu lomakehaastattelu antaa vastaajalle tilaa kertoa omia näkemyksiään laajasti, eikä kysymyksiin ole asetettu valmiita vastausvaihtoehtoja tai kvalitatiivisesti laskettavissa olevia Likert-asteikkoja. Puolistrukturoidussa lomakehaastattelussa on ennalta määritellyt teemat ja haastateltavat henkilöt on valittu etukäteen tietystä ympäristöstä. (Hirsjärvi & Hurme 2018, 47.)

5.3 Haastattelun kohderyhmä ja aineiston analysointi

Opinnäytetyömme haastattelun kohderyhmänä oli erään Pirkanmaalaisen päiväkodin varhaiskasvatuksen henkilökunta, josta kuusi varhaiskasvatuksen ammattilaista osallistui tutkimuksemme lomakehaastatteluun. Vastaajista osalla on varhaiskasvatuksen opettajan korkeakoulututkinto tai yliopistotasoinen tutkinto, ja osalla lastenhoitajan perus- tai ammattitutkinto.

Opinnäytetyömme aineiston analysoimme *Haastattelun analyysi* -teoksessa esitetyn haastattelun vaiheet -menetelmän avulla. Haastattelun analyysi aloitetaan jo haastattelukysymysten suunnitteluvaiheessa tutkimusongelmien pohtimisella ja tutkimuskysymysten rajaamisella. Aineistonkeruutavan valinnan ja aineiston keruun jälkeen voidaan siirtyä aineistoon tutustumiseen, jossa aineisto järjestetään ja rajataan analysoinnin selkeyttämiseksi ja ensimmäisten havaintojen tekemiseksi. Kun kerätty aineisto on rajattu ja järjestetty, jaetaan aineisto siinä esiintyvien ilmiöiden mukaan eri teemoihin ja luokkiin. (Ruusu vuori, Nikander & Hyvärinen 2010, kuvio 1.)

Aineistosta löytyneiden ilmiöiden ja teemojen välillä tehdään vertailua ja muodostetaan analyysin tulkintasäännöt. Seuraavaksi tulokset kootaan ja niitä tarkastellaan suhteessa aineistoon. Lopuksi aineiston tulosten avulla tehdään teoreettinen dialogi, jossa tutkimuskokonaisuutta voidaan hahmottaa uudelleen, pohditaan tutkimuksen vaikutuksia käytännössä ja jatkotutkimuksen tarvetta. (Ruusu vuori, Nikander & Hyvärinen 2010, kuvio 1.)

Kuva 2 Haastattelun analyysin vaiheet (Ruusuvuori ym. 2010.)

5.4 Menetelmien perustelu suhteessa tavoiteisiin

Käytimme opinnäytetyössämme kvalitatiivisia eli laadullisia tutkimusmenetelmiä, minkä avulla saimme mahdollisimman kattavaa tietoa varhaiskasvatuksen ammattilaisten yksilöllisestä kokemus- ja ajatusmaailmasta opinnäytetyömme aiheeseen. Puolistrukturoitu lomakehaastattelu antaa tilaa haastateltavien omille näkemyksille varhaisen tuen tarpeeseen liittyen ja rajaavat samalla haastatteluaiheen pysymään tutkimukselle asettamissamme viitekehyksessä. Näin saimme mahdollisimman luotettavaa ja ajankohtaista tietoa, minkä avulla saimme vastaukset tutkimuskysymyksiimme ja pääsimme analysoimaan tutkimustuloksia.

Opinnäytetyömme keskeinen tavoite oli välittää tutkimustuloksemme ja havaintomme varhaiskasvatuksen esimiehelle, joka hyödyntää tutkimuksesta syntyneillä tuloksilla varhaiskasvatustyksikön työskentelytapoja sekä koulutusmahdollisuuksia varhaiskasvatuksen ammattilaisille. Varhaiskasvatuksen esimies sai tutkimustulosten avulla ajankohtaista tietoa varhaiskasvatuksen ammattilaisten varhaisen tuen tarpeen tunnistamiseen liittyvistä käytännöistä sekä koulutustarpeesta. Näin toteutimme tavoitteemme toimia edistämässä varhaisen tuen tarpeen tunnistamiseen liittyvää työtä varhaiskasvatuksessa.

6 TULOKSET

Tässä luvussa esittelemme tutkimuksesta saatuja vastauksia, jotka olemme analysoineet asettamiemme teemojen perusteella. Tutkimuksen analyysivaiheessa käsittelemme tuloksia sellaisina, kuin olemme ne saaneet, tekemättä vielä johtopäätöksiä tai kehittämisehdotuksia. Kurssivoidut, lainausmerkkien sisällä olevat tekstit ovat haastateltujen omin sanoin esitetyjä ajatuksia aiheeseen liittyen, eikä niitä ole muokattu millään tavalla.

6.1 Kasvattajan kokemukset perheiden varhaisen tuen tarpeen tunnistamisesta varhaiskasvatuksessa

Ensimmäinen tutkimuskysymyksemme liittyi perheiden tuen tarpeen tunnistamiseen varhaiskasvatuksessa ja lapsesta heränneeseen huoleen liittyviä seikkoja. Vastauksista nousi esiin selkeästi kolme teemaa, jotka liittyivät lapsen ja vanhempien käytökseen, vuorovaikutukseen sekä ulkoisen olemuksen havainnointiin.

Lapsen tuen tarpeesta eniten huolta herättivät tutkimustulosten perusteella käyttäytymiseen liittyvät seikat, kuten toistuva väkivaltainen tai synkkä teema lapsen piirustuksissa ja leikeissä sekä levottomuus ja turvattomuus. Lapsen normaalista poikkeava käytös, sekä käytöksen muuttuminen vanhempien läsnä ollessa herättävät huolen lapsesta varhaiskasvatuksen ammattilaissa. Toinen esiin nouseva teema oli lapsen puheet ja kertomukset omista huolistaan sekä mieltä painavista asioista. Lisäksi lapsen ”epämääräiset” puheet sekä vuorovaikutukseen liittyvät haasteet olivat ammattilaisten huolen herättäviä seikkoja. Kolmantena teemana varhaiskasvatuksen ammattilaiset toivat esiin ulkoiset seikat, joihin lukeutui lapsen heikko hygienia, ihon kunto, kuten mustelmat sekä epäsiisti olemus.

”Lapsi on levoton ja turvaton. Hän on epäsiisti. Käyttäytyy toisia lapsia kohtaan aggressiivisesti.”

”Hygienia, käytös, ihon kunto, esimerkiksi rajut mustelmat.”

Tutkimustuloksista ilmeni, että lähes jokainen vastaaja koki vanhempien toistuvan myöhästelyn ilman syytä huolta herättäväksi seikaksi perheen tilanteesta. Jatkuva myöhästely saattaa viestiä arjenhallinnallisista ongelmista ja tietynlaisesta piittaamattomuudesta sovittuja aikatauluja kohtaan. Muita vanhempien käyttäytymiseen liittyviä teemoja olivat epäjohdonmukainen toiminta, poissaoleva olemus sekä päiväkodin kanssa tehtävään yhteistyöhön liittyvät haasteet. Varhaiskasvatuksen ammattilaiset toivat tutkimustuloksissa ilmi myös vuorovaikutuksen haasteita, kuten vanhempien valehtelun, toiminnan turhan selittelyn, välttelyn sekä vanhemman ja lapsen välillä ilmenevät vuorovaikutus haasteet. Ulkoisia huolta herättäviä merkkejä olivat vanhemman huomattavan väsynyt sekä epäsiisti olemus, tai poissaoleva olemus.

”Lasta tullaan hakemaan usein myöhässä ilman syytä, vanhemmat vaikuttavat poissaolevilta.”

6.2 Kasvattajan käytännöt ja toimintatavat varhaisen tuen tunnistamisessa

Toinen tutkimuskysymys käsitteli varhaiskasvatuksen ammattilaisten toimintatapoja ja käytäntöjä huolen herätessä perheen tilanteesta. Vastausten perusteella tärkein toimintatapa oli vuorovaikutus ja avoin keskustelu vanhempien kanssa. Huolta herättäviä aiheita pyritään tuomaan esiin arkipäiväisissä vuorovaikutustilanteissa, kuten lapsen hoitoon tuomisen ja hakemisen yhteydessä ja päivittäisten kuulumisten vaihdossa. Toinen esiin nostettu teema olivat vasu -keskustelut, eli lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan liittyvät kaikille perheille henkilökohtaisesti järjestetyt keskustelut sekä muut perheen kanssa erikseen sovitut keskustelut.

Muita käytäntöjä olivat erilaiset menetelmät, kuten Miniverso, joka on varhaiskasvatukseen suunniteltu, lasten ristiriitatilanteisiin liittyvä neuvottelumenetelmä sekä perheiden hyvinvointia vahvistava toimintamalli, jossa tarjotaan tukea vanhemmuuteen, kasvatukseen sekä perhearjen sujumiseen liittyviin haasteisiin. Kolmas toimintatapoihin liittyvä teema oli muiden kasvatusalan ammattilaisten, kuten varhaiskasvatuksen erityisopettajan konsultointi.

”Keskustelu vanhempien kanssa, samoin esimerkiksi kartoittamalla ensin tilanne VEO:n (varhaiskasvatuksen erityisopettaja) kanssa.”

Moniammatillisuuden merkitys korostui vastauksissa eri sosiaalialan ammattilaisten konsultointina, erityisesti varhaiskasvatuksen erityisopettaja nousi useissa vastauksissa esille. Tuloksista oli havaittavissa kuitenkin epävarmuutta ja epätietoisuutta, keneltä varhaiskasvatuksen toimintaympäristön ulkopuolisilta tahoilta voisi tarvittaessa kysyä neuvoa. Kysyttäessä keneltä työntekijä voi saada ammatillista apua, joissakin vastauksissa oli kysymysmerkki tiettyjen tahojen kohdalla, joka jättää tutkijalle hieman tulkinnan varaa siitä, onko kyseisiä ammattilaisia hyödynnetty moniammatillisesti, vai onko työntekijä ainoastaan itse pohtinut, että heiltä voisi mahdollisesti pyytää tarvittaessa tukea ammatillisiin haasteisiin.

”Tiimiltä, johtajalta, VEO:lta? Lastenvalvojalta?”

Lapsen kokemus omasta perhetilanteestaan huomioidaan varhaiskasvatuksessa lapsen kanssa keskustelemalla ja lapsen vuorovaikutusta havainnoimalla. Apuna lapsen kanssa työskennellessä varhaiskasvatuksen ammattilaiset kertoivat käyttävänsä erilaisia menetelmiä, kuten Miniversoa, tunnetaitojen harjoitteluun liittyviä menetelmiä sekä erilaisia kuvia ja kortteja. Lisäksi lapsen leikkejä ja niihin liittyviä teemoja seuraamalla voidaan tehdä havaintoja lapsen elämäntilanteesta tai mieltä askarruttavista asioista.

”Lapsen leikkien teema tai puheet voivat ilmentää perheen tilannetta.”

”Yhteiset keskustelut (lasten kanssa) esimerkiksi aamupiiri.”

Haasteena perheen mahdollisen tuen tarpeen tunnistamiseen liittyvässä toiminnassa nähtiin tilanteet, joissa vanhemmat eivät hyväksy tai tunnista oman lapsen tuen tarvetta, eivätkä halua tai osaa hakea apua tai ottaa sitä vastaan. Osa varhaiskasvatuksen ammattilaisista kokee haastavaksi ottaa huolen puheeksi vanhempien kanssa ja ohjata perhe oikean palvelun piiriin. Lisäksi haasteena nähtiin vanhempien ylläpitämät ”kulissit”, jotka vaikeuttavat perheen heikon tilanteen esiin tulemistä varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä.

”Vanhemmat voivat pitää ‘kulissit kunnossa’, eikä ole avoimia perheen heikosta tilanteesta.”

”Haastaviksi koen tilanteet, joissa lapsen vanhemmat eivät itse hyväksy tai tunnista oman lapsen tuen tarpeita.”

Varhaiskasvatuksen ammattilaisilta kysyttiin, kuinka huolta herättäviä tilanteita käsitellään työyhteisön kesken ja keneltä työntekijät saavat ammatillista tukea huolen herätessä lapsesta tai lapsen perhetilanteesta. Vastaukset olivat hyvin yhteneväiset ja lähes jokaisesta ilmeni, että ammatillista tukea saa omilta työkavereilta ja tiimiltä ja tärkein menetelmä siihen on avoin keskustelu työyhteisössä. Seuraavaksi eniten vastattiin tukea saatavan työpaikan johtajalta tai varajohtajalta sekä varhaiskasvatuksen erityisopettajilta. Lisäksi vastauksista ilmeni muun sosiaalitoimen merkitys, kuten neuvolan tuki. Haasteena nähtiin varhaiskasvatuksen resurssien riittämättömyys tai se, että resurssit riittävät vaihtelevasti. Vain yksi vastaaja koki resurssit riittäviksi käsitellä huolta herättäviä tilanteita työyhteisössä.

”Asiat otetaan puheeksi aina tiimissä ja mahdollisimman hellävaraisesti. Resurssit ja johtotason tuki näissä asioissa puutteellista, eivätkä resurssit anna periksi.”

”Palavereissa (tiimin ja koko yksikön) on mahdollista käsitellä perheestä herännyttä huolta. Resurssit riittävät vaihtelevasti.”

6.3 Kasvattajan kokemus omista valmiuksistaan perheiden varhaisen tuen tarpeen tunnistamisessa

Seuraava vastauksista esiin nouseva teema käsitteli varhaiskasvatuksen ammattilaisten omia valmiuksia tuen tarpeen tunnistamiseen sekä toimintaan huolen herätessä. Yli puolet vastaajista koki omien valmiuksiensa olevan hyvät tuen tarpeen tunnistamiseen liittyen ja yksi koki valmiutensa tuen tarpeen tunnistamiseen ja toimintaan huolen herätessä jonkin verran riittämättömiksi. Vastauksista painottui läsnäolon, havainnoinnin ja tietynlaisen herkkyyden merkitys työskentelyssä. Lähes jokaisessa vastauksessa korostettiin oppimisvalmiutta aiheeseen liittyen, joka ilmeni työpaikan johdolta saatavan tuen tarpeena, jokapäiväisenä uuden oppimisenä sekä haluna kehittää ja parantaa omia valmiuksia huolta herättävissä tilanteissa.

”Tällä hetkellä hyvät valmiudet kokemuksen kautta omasta elämästä ja joka päivä uutta oppien.”

”Koen, että omat valmiuteni ovat hyvät, mutta olisi myös kehittymisen/kehittämisen varaa.”

”Hyvät. Koulutus ja kokemus on painottunut tähän.”

”Valmiudet voisivat olla paremmat. Lapsen havainnointi ja pienten asioiden huomaaminen tärkeää ja ottaa lapsi tosissaan ja kuunnella, kun hän kertoo asiaa, joka on hänelle tärkeä.”

”Tilanteissa on oltava läsnä huomatakseen merkkejä lapsessa ja perheen mahdollisesta tuen tarpeesta.”

6.4 Työpaikan tarjoama koulutus ja ohjaus perheestä ilmenevän huolen tunnistamiseen

Tutkimustuloksista ilmenee yksiselitteisesti, että tällä hetkellä koulutuksia tuen tarpeen tunnistamiseen liittyen ei ole työpaikan puolesta tarjolla tai niihin ei ole ollut aikaa osallistua. Koulutuksen määrä koetaan työyhteisössä riittämättömäksi ja sitä toivotaan järjestettäväksi. Koulutusta ja ohjausta toivotaan työnantajan taholta muun muassa palveluohjaukseen ja palvelujärjestelmään liittyen. Perheiden ohjaus juuri heidän tarpeilleen soveltuvan palvelun piiriin koettiin haasteelliseksi ja työntekijä saattaa kokea epävarmuutta kunnan sosiaalialan palvelukentän tuntemisesta. Tällöin vastuu palveluun hakeutumiseen jää yksin perheiden tehtäväksi, jolloin avun piiriin päätyminen mahdollisuus pienenee ja perhe-elämän haasteet jäävät selvittämättä. Koulutusta toivottiin lisäksi vuorovaikutukseen liittyvistä aiheista, kuten minkälaisiin seikkoihin lapsen ja vanhemman välisessä vuorovaikutuksessa tulisi kiinnittää huomiota, sekä lasten välisestä keskinäisestä vuorovaikutuksesta ja siihen liittyvistä aiheista.

”Koulutusta ei ole tarjottu/ei ole ollut aikaa osallistua. Keskustelua työkavereiden kanssa huolenaiheista on ollut.”

”Tällä hetkellä koulutusta ei ole ollut tarjolla.”

”Toivoisin koulutusta palveluohjaukseen ja vuorovaikutukseen liittyen.”

”Minkälaista tahansa (koulutusta), että voisin kehittää ja pitää ammattitaitoa yllä.”

Vastauksista selvisi myös, että koulutuksen lisäksi työyhteisöstä puuttui selkeä yleinen ohjeistus tunnistaa ja toimia perheiden mahdollisen tuen tarpeen ilmetessä, tai ainakaan toimipaikan linjaus ei ole vastausten perusteella selkeästi työntekijöiden tiedossa. Työpaikan tarjoamaan koulutukseen ja ohjeistukseen liittyvissä kysymyksissä nostettiin myös esille työyhteisön oman tiimin merkitys, joilta neuvoa pyydetään haasteellisiin tilanteisiin.

6.5 Kehittämisideat

Varhaisen tuen toteuttaminen on hyvin ajankohtainen teema niin valtakunnallisesti, että paikallisestikin. Tutkimustulosten perusteella uskomme, että tutkimuksemme osallistunut toimintayksikkö voisi hyötyä talon henkilöstön kesken suunnitelluista yhteisistä toimintatavoista huolen herätessä perheestä. Näin työyhteisölle muodostuisi toimintakulttuuri, joka vahvistaisi työyhteisön tapaa toimia yhdenmukaisesti varhaista tukea vaativissa tilanteissa. Kyseistä toimintamallia voisi kutsua yksikön omaksi Varhaisen tuen toimintamalliksi, mikä sisältää yhteisten toimintatapojen suunnitelman. Ehdotamme, että suunnitelmaan voisi sisällyttää varhaisen tuen neuvottelu tuokion, mikä tarjoaa mahdollisuuden avoimeen, rakentavaan keskusteluun perheen tilanteesta ja mitä voisi toteuttaa yksikön ryhmien yhteisissä palavereissa, joihin osallistuu ryhmien kasvattajia sekä esimies.

Kasvattajien yhteisissä palavereissa korostuu luottamuksellisen ilmapiirin tärkeys, missä kohdataan kunnioittavasti kasvattajan ilmaisema subjektiivinen käsitys perhettä koskevasta huolesta ja yhteistä keskustelua asiakasperheestä toteutetaan arvostavalla työotteella. Ilmapiirin ollessa avoin, löytyy henkilöstöltä luottamusta tuoda paremmin omia ajatuksiansa esille. Yhteisen keskustelun kautta kasvattajilla olisi mahdollisuus jakaa käsiteltävää huolta ja erilaista osaamista sekä kokemuksia, joka antaisi kasvattajille erilaisia näkökulmia tilanteessa eteneeseen sekä varmuutta ottaa puheeksi perheen tilanne perheen kanssa. Yhteistä keskustelua perheen tilanteesta voisi toteuttaa Case- tyyppisesti, jossa yhdessä ryhmänä pohditaan, minäkalaiset toimintatavat, ohjaus sekä keskustelu olisi hyödyllisintä tukemaan perhettä. Yhteisissä palavereissa esimiehen tarjoama tuki ja ohjaus asiaan liittyen mahdollistuisi työntekijälle. Roolina esimiehellä on palavereissa myös ylläpitää rakentavaa sekä sensitiivistä keskusteluilmapiiriä ja tarvittaessa ohjata keskustelua etenemään ratkaisujen löytämiseksi. Lisäksi esimiehen tehtävänä olisi yhteisissä palavereissa kannustaa kasvattajia nostamaan esille keskustelun tasolle tekemiänsä havaintoja sekä kohtaamisia perheiden kanssa, joista kasvattajalla on herännyt pohdittavaa tai huolta.

Tutkimuksessamme varhaiskasvatusyksikön henkilöstö hyötyisi lisäksi koulutuksesta, missä kaupungin lapsiperheidenpalveluihin perehtynyt ammattilainen, esimerkiksi varhaiskasvatuksen perheohjaaja, kouluttaisi kasvattajia kaupungin lapsiperheille suunnatun palvelujärjestelmän ja sen eri toimijoiden osalta. Koulutukseen olisi hyvä sisällyttää esittely kaupungin omasta Perhekeskustoimintamallista, jonka kautta kasvattajille konkretisoituisi eri tukea sekä ohjausta tarjoavat kaupungin palvelut perheille. Asiaan perehtyneisyyden avulla, kasvattajat voisivat jatkossa tarvittaessa myös ohjata perheitä tutustumaan kyseisen palvelun kokonaisuuteen. Pohdimme, että koulutus kannattaisi järjestää työyksikölle erillisenä koulutusiltana.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä luvussa pohdimme saamiamme tutkimustuloksia eri näkökulmista. Peilaamme tuloksia ja niiden merkitystä opinnäytetyömme teoriapohjaan, kuten suomalaiseen varhaiskasvatukseen ja sen vahvuuksiin ja kehittämiskohteisiin, perheiden hyvinvointiin sekä toimeksiantajamme varhaiskasvatusyksikköön. Lisäksi pohdimme tutkimuksemme luotettavuutta ja sen hyötyjä toimeksiantajallemme sekä varhaiskasvatuksen asiakasperheiden hyvinvoinnin edistämisen näkökulmasta.

7.1 Kuinka varhaiskasvatuksen ammattilaiset tunnistavat perheiden tuen tarpeen työssään?

Varhaiskasvatuksessa perheiden tuen tarve tunnistetaan pääasiassa havainnoimalla ja kiinnittämällä huomiota tiettyihin seikkoihin lapsen ja vanhempien toiminnassa ja käytöksessä. Lisäksi lapsen tai vanhempien epäsiisti ulkoinen olemus ja heikko hygieniataso saattavat herättää huolen kasvattajassa. Varhaiskasvatuksen vahvuudet tuen tarpeen tunnistamisessa ovat ehdottomasti pitkäaikainen päivittäinen yhteistyö perheiden kanssa. Ammattilaiset oppivat tuntemaan erityisesti lapset hyvin viettäessään päivittäin usean tunnin aikaa heidän kanssaan. Täten muutokset lapsen olemuksessa ja käyttäytymisessä ovat havaittavissa helposti arjen eri toiminnoissa. Varhaiskasvatuksen ammattilaisten koulutus saattaa myös usein painottua nimenomaan lapsen käyttäytymiseen ja kasvuun liittyviin teemoihin, jolloin vanhemmuuteen ja perhe-elämään liittyvät aiheet eivät ole niin vahva osa ammattitaitoa.

Vanhempien kohtaamisessa perheen mahdollisen tuen tarve ilmenee, mikäli vanhemmat hakevat lapsen toistuvasti myöhässä ilman selkeää syytä tai lapsi jää jopa hakematta hoidosta. Vanhempien käytöksessä huoli herää epäjohdonmukaisuudesta, valehtelusta, selittelystä, välttelystä tai poissaolevasta olemuksesta. Lisäksi epäsiisti tai huomattavan väsynyt ulkoinen olemus saavat kasvattajan pohtimaan perheen tilannetta. Vanhempien kohdalla haasteena varhaiskasvatuksen ammattilaiselle on lyhyet kohtaamiset vanhempien kanssa. Vanhempia ei opita tuntemaan yhtä hyvin kuin lapsia.

Perheiden kotioloista kasvattajilla on tietoa usein vain sen verran, mitä vanhemmat ja lapset itse kertovat, joka voi jättää huomattavan paljon tulkinnan varaa ammattilaiselle. Heikot kotiolot voidaan peittää tai piilottaa varhaiskasvatuksen ammattilaisilta tai päinvastoin lapsen kanssa työskentelevälle ammattilaiselle voi herätä turhaan huoli perheen tilanteesta ainoastaan ulkoisia merkkejä havainnoimalla. Huolen puheeksi ottaminen on varhaiskasvatuksen ammattilaiselle aina haastava tehtävä, jota tulee pohtia etukäteen. Aiheettoman huolen puheeksi ottaminen voi olla herkkä asia vanhemmille ja heikentää luottamusta varhaiskasvatukseen.

Työmme teoreettisissa lähtökohdissa esittelemämme varhaiskasvatuksen tekemä kotikäynti perheen kotiin voisi vahvistaa kodin ja varhaiskasvatuksen yhteistyötä sekä antaa

ammattilaiselle osviittaa perheen kotioloista. Näin ollen perheiden tuen tarpeen tunnistaminen helpottuisi ja ennaltaehkäisevä työote korostuisi varhaiskasvatuksessa. Kotikäyntiä ei mainittu yhdessäkään vastauksessa, josta voimme päätellä, että sitä ei ainakaan tällä hetkellä ole käytössä kyseisessä yksikössä. Varhaiskasvatuksen kotikäynnin haasteet saattavat olla siinä, että se ei ole vakiintunut käytäntö päiväkotien toiminnassa. Vanhemmat mieltävät kotikäynnit helposti tunkeiluksi, eikä kotikäyntejä ole lainsäädännönkään puitteissa mahdollista toteuttaa, mikäli huoltajat eivät ole siihen suostuvaisia. Kotikäyntien vakiinnuttaminen ja normalisointi voisi olla edistysaskel ennaltaehkäisevässä lastensuojelutyössä sekä varhaiskasvatuksessa tehtävässä perhetyössä.

7.2 Minkälaisia keinoja varhaiskasvatuksen ammattilaisilla on tunnistaa perheiden tuen tarve ja toimia huolen herätessä?

Varhaiskasvatuksessa käytetyimmät keinot tuen tarpeen tunnistamiseen ja huolen puheeksi ottamiseen olivat avoin vuorovaikutus vanhempien kanssa. Arkipäiväiset vuorovaikutustilanteet sekä varhaiskasvatussuunnitelma-keskustelut olivat tulosten mukaan otollisin tilaisuus kertoa huoltajille, mikäli ammattilaisella on herännyt huolta lapsen tai perheen hyvinvoinnista.

Varhaiskasvatuksessa haasteena voidaan nähdä aikaresurssien rajallisuudesta johtuva lyhyt ja vähäinen yhteistyö vanhempien kanssa. Vaikka vanhempia kohdataan päivittäin, kohtaamiset ovat kestoaltaan nopeita lapsen haku- ja vientitilanteissa tapahtuvia kuulumisten vaihtoja. Näissä tilanteissa kasvattaja tyypillisesti kertoo huoltajalle lapsen päivän sujumisesta päiväkodissa, mutta kodin ja perhe-elämän asiat saattavat jäädä käsittelemättä. Vaikeista ja huolta herättävistä tilanteista keskustelu huoltajan kanssa vaatii oikeanlaisen hetken ja rauhallisen yksityisen tilan, johon päiväkodin piha ei välttämättä ole paras paikka. Valitettavasti ajankäytölliset haasteet ovat varsin yleinen ja valtakunnallinen kompastuskivi varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä, eivätkä todennäköisesti koske ainoastaan tutkimaamme yksikköä, vaikka aihe nousikin vastauksista selkeästi esille.

Erilaisten menetelmien käyttö nousi myös esille tuloksista. Mielenkiintoista oli, että yhtä yhteneväisesti käytettyä menetelmää ei selkeästi esiintynyt ja osassa vastauksista menetelmistä ei ollut mainintaa. Vaihteleva menetelmien käyttö voi viestiä siitä, että varhaiskasvatuksen ammattilainen ei omaksu tietyn menetelmän käyttöä luontevaksi osaksi työtapaansa, vaan panostaa esimerkiksi vuorovaikutussuhteen vahvistamiseen vanhempien kanssa, omia vuorovaikutustaitojaan hyödyntäen. Yksi johtopäätelmä on, että yksikössä ei ole käytössä yhteneväistä menetelmää huolta herättäviin tilanteisiin tai sitä ei ole koulutettu työntekijöille riittävän perusteellisesti, jotta se olisi otettu käytäntöön.

Yksi keino toimia huolen herätessä oli tulosten perusteella työtiimin, johtajan tai varhaiskasvatuksen erityisopettajan konsultointi. Vastauksista saattoi päätellä, että edellä mainitut

tahot ovat vakiintuneita tapoja toimia huolen herätessä. Yksikön vahvuutena saattoi nähdä erityisesti työtiimiltä saatavan tuen sekä moniammatillisuuden ilmenemisen varhaiskasvatuksen erityisopettajan ammattitaidon hyödyntämisenä. Muu sosiaalialan moniammatillisuus jäi tutkimustulosten perusteella varsin ohueksi ja tuloksista oli pääteltävissä muun sosiaalialan palvelujärjestelmän tuntemisen heikkous ja epävarmuus keneen yksikön ulkopuoliseen tahoon voisi olla yhteydessä haastavassa tilanteessa.

Moniammatillisuuden edistäminen voisi olla mielekäs kehityskohde kokonaisen ja monipuolisen palvelun takaamiseksi varhaiskasvatuksessa. Yhteistyöstä varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun välillä esiintyi epävarmaksi tulkittava vastaus, jossa varhaiskasvatuksen ammattilainen pohti, että voisi saada ammatillista tukea lastenvalvojalta. Tämä oli tutkimustulosten ainoa maininta lastensuojelun palveluista ja vastauksesta oli pääteltävissä, että lastenvalvojalta ei ole haettu moniammatillista tukea, vaan se nähtiin lähinnä olemassa olevana mahdollisuutena. Vastauksissa esiintyi jonkin verran ristiriitaisuutta liittyen varhaiskasvatuksen johtotasolta saatavaan tukeen. Useassa vastauksessa kerrottiin, että ammatillista tukea on mahdollista saada johtajalta, mutta toisaalta tuloksista painottui myös selkeä tarve johtotasolta saatavaan tukeen ja ohjaukseen liittyen.

Työntekijöiden omat kokemukset omista valmiuksistaan kohdata ja tunnistaa perheiden tuen tarpeen mahdollisuutta olivat pääasiassa hyvät, mutta lähes jokaisesta vastauksesta kävi ilmi halu oppia ja kehittyä lisää aiheen tiimoilta. Jonkin verran vaihtelua vastauksista kuitenkin ilmeni, sillä pieni osa koki valmiutensa osittain riittämättömiksi. Jätimme työssämme tarkoituksen mukaisesti selvittämättä vastaajien koulutustaustan, jolloin vastauksien vaihtelua voi osaltaan selittää myös koulutuksen taso ja painopisteet. Varhaiskasvatuksessa työskentelee tyypillisesti toisen asteen koulutuksen suorittaneita lähihoitajia ja lastenhoitajia sekä ammatikorkeakoulutason tai yliopistotason varhaiskasvatuksen opettajia. Lisäksi varhaiskasvatuksen omiin ammatillisiin valmiuksiin tunnistaa perheiden tuen tarvetta vaikuttavaa työkokemusta sekä osaltaan myös oman henkilökohtaisen elämän kokemukset.

Yksi syy olla erottelematta tutkimuksessa eri koulutustasoja sekä työkokemusta oli vastaajien anonymiteetin takaaminen työyhteisössä, mutta myös tutkijoiden ajatus siitä, että jokainen työntekijä nähdään tutkimuksen kannalta tasavertaisena ja jokaisella olisi tärkeää olla tietyt valmiudet tunnistaa tuen tarve sekä toimia huolen herätessä. Tasalaatuisen palvelun tarjoamista hankaloittavat tilanteet, joissa juuri valmistuneella lähihoitajalla ei ole vielä kertynyt kokemusta huolta herättävistä tilanteista, eikä opinnot aiheeseen liittyen ole olleet yhtä kattavat kuin yliopiston käyneellä lastentarhan opettajalla tai vuosikymmeniä työkokemusta omaavalla lastenhoitajalla. Tästä syystä työnantajan tarjoama lisäkoulutus sekä yleinen, koko yksikön yhteinen linjaus toimia huolta herättävissä tilanteissa on ensiarvoisen tärkeää työntekijän ammatillisen varmuuden ja kehityksen, sekä tasalaatuisen palvelun takaamiseksi.

7.3 Minkälaista koulutusta varhaiskasvatuksen ammattilaisille tarjotaan perheiden tuen tarpeen tunnistamiseen liittyen?

Mahdollisesti selkein tutkimustulos näyttäytyi perheiden tuen tarpeen tunnistamiseen liittyvän koulutuksen puutteellisuutena. Vastauksista ilmeni, että tällä hetkellä työnantaja ei ole tarjonnut mahdollisuutta lisäkoulutukseen aiheeseen liittyen. Vastauksista ei myöskään käynyt ilmi, onko varhaiskasvatustyössä yleistä ohjeistusta tai toimintamallia tilanteisiin, joissa ammattilaisella herää huoli lapsen tai perheen hyvinvoinnista. Lisäkoulutus mahdollistaisi ammatillisen kehittymisen nopeammin, kuin pitkällä aikavälillä kertynyt työkokemus.

Työpaikan sisäinen koulutus vahvistaisi työyhteisön kokonaisvaltaista ammattitaitoa, tiedonjakamista sekä yksilötason työskentelyä. Lisäksi koulutuksen mahdollisuus saattaisi vahvistaa työnantajakuvaa ja sitouttaa varhaiskasvatuksen ammattilaisia työpaikkaan, jossa kilpailu palloilla ja bonuksilla on erittäin haastavaa. Työnantajan tuki kouluttautumiseen lisäisi todennäköisesti työntekijöiden kokemaa arvostuksen ja merkityksellisyyden tunnetta omasta työpäinoksestaan ja ammattitaidostaan.

Tutkimustuloksista saatujen johtopäätösten perusteella halu kouluttautumiseen ja ammatilliseen kehittymiseen on ilmeinen. Koulutusta kaivataan muun muassa palvelujärjestelmän toiminnasta sekä vuorovaikutukseen liittyvistä teemoista.

7.4 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Tutkimuseettiset periaatteet voidaan jakaa kolmeen osa-alueeseen, jotka tulee huomioida tutkimuksen eettisyyttä ja luotettavuutta tarkasteltaessa. Ensimmäinen osa-alue käsittää yleisen huolellisuuden, tarkkuuden, avoimuuden ja rehellisyyden tutkimusta suunniteltaessa. Hyvä tieteellinen käytäntö pitää sisällään lisäksi kaikkien tutkimukseen osallistuvien kunnioittamisen ja läpinäkyvän työskentelyn tutkittavien ja tutkijoiden välillä. (Hallamaa, Launis, Lötjönen & Sorvali 2006, 31.)

Toinen tutkimuseettinen käytäntö perustuu äärimmäiseen rehellisyyteen ja vilpittömyyteen. Tähän aiheeseen lukeutuu tutkimustulosten ja havaintojen asianmukainen käsittely ja väärinymmärryksen välttämättömyys. Tutkijan tulee käsitellä keräämäänsä aineistoa minimoiden inhimilliset väärymmärrykset sekä koota tutkimuksen teoreettinen viitekehys lähteiden alkuperäisiä tekijöitä kunnioittaen. Kaikenlainen epärehellisyys horjuttaa tutkimuksen eettistä perustaa ja sitä kautta tutkimuksen luotettavuutta. Kolmas ja viimeinen osa liittyy tutkijan oikeusturvaan ja sen toteutumiseen sekä tutkimukselliseen lainsäädäntöön. (Hallamaa, Launis, Lötjönen & Sorvali 2006, 31-32.)

Yksityisyyden suojan kunnioittaminen on tärkeä osa tutkimuksen eettisiä käytäntöjä. Se on turvattu YK:n ihmisoikeussopimuksen myötä ja on keskeinen teema ihmisiä tukittaessa sekä

ihmisten kanssa työskenneltäessä. Vaikka ihmisoikeuksista on luotu yleismaailmallinen sopimus, ihmisten henkilökohtaiset käsitykset omasta yksityisyydestään voivat poiketa toisistaan. On tärkeää muistaa, että yksityisyyden loukkaus on aina subjektiivinen ja yksilöllinen kokemus, johon voivat vaikuttaa niin sosiaaliset tekijät kuin ympäristö ja kulttuuritaustakin. Ihmisen yksityisyyden rajat voivat muovaantua elämän mittaan ja esimerkiksi iän myötä. (Hallamaa, Launis, Lötjönen & Sorvali 2006, 126-127.)

Tutkimuksen toteuttamisessa on ehdottoman tärkeää, että tutkittava henkilö osallistuu tutkimukseen omilla ehdoillaan. Tutkittava saa aina valita itse osallistumisestaan, eikä päätös saa vaikuttaa hänen asemaansa työyhteisössä tai muussa ympäristössä millään tavalla. Tutkittava saa itse määrittellä osallistumisensa rajat osallistumisensa sekä päättää, mistä asioista haluaa kertoa. Mahdollisuus kertomatta jättämiselle voi vaikuttaa tutkimustulosten luotettavuuteen, mutta se on edellytys itsemääräämisoikeuden täyttymiselle. (Hallamaa, Launis, Lötjönen & Sorvali 2006, 126.)

Tutkimustietojen käyttöön liittyy tiettyjä eettisiä normeja. Tuloksia tai tutkimuksesta saatuja tietoja ei saa käyttää tutkittavia henkilöitä koskevaan päätöksen tekoon, eikä niitä saa luovuttaa viranomaisille. Hyvän tutkimuksen edellytys on myös tutkijan rooli tutkimusta ja haastatteluita tehdessä. Tutkijan tehtävä on tutkia ihmisten ajatuksia ja kokemuksia puolueettomasta asemasta, asettumatta ammattilaisen rooliin. (Hallamaa, Launis, Lötjönen & Sorvali 2006, 127.)

Tutkittavien anonymiteetti on huomioitava tutkimusprosessissa. Usein riittää, että tutkittavien nimet muokataan siten, ettei niitä tunnisteta. Mikäli tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita tutkittavien henkilöiden tarkasta koulutustaustasta tai muusta tunnistettavasta tiedosta, voi olla syytä muokata paikkakuntaa tai aluetta, jolla tutkimus on toteutettu. Yksityisyyden kunnioittaminen kuuluu kaikkiin tutkimuksen vaiheisiin. (Hallamaa, Launis, Lötjönen & Sorvali 2006, 129.)

Halusimme taata työssämme haastateltavien varhaiskasvatuksen ammattilaisten henkilöllisyyden puhumalla työssämme ainoastaan Pirkanmaan alueesta yleisesti. Emme tuo työssämme esille, mihin Pirkanmaalaiseen kuntaan tai varhaiskasvatuksen yksikköön toteutamme opinäytetyömme. Haastateltavista henkilöistä tiedämme ainoastaan, että he työskentelevät varhaiskasvatuksessa, jolloin oletusarvona voidaan pitää, että he ovat yksikön arvoihin sekä lainsäädännöllisesti lasten parissa työskenteleviksi soveltuvia. Perustelemme päätöstämme olla selvittämättä haastateltavien henkilöiden työkokemusta tai koulutustaustaa sillä, että varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä huolta herättävä tilanne, jossa tuen tarve tulisi selvittää, voi sattua eteen kenelle tahansa työntekijälle. Tästä syystä ajattelemme, että on tärkeää havainnoida tutkimustuloksia tasavertaisina, sillä aihe koskettaa yhtä lailla jokaista varhaiskasvatuksessa työskentelevää ammattilaista, koulutustasosta riippumatta.

Tutkimuksen luotettavuus on osittain hyvää, mutta paikoin esiintyy puutteellisuutta. Tuloksia ei voi verrannollisesti tarkastella varhaiskasvatukseen yleisesti, vaikka tietyt stereotyyppit varhaiskasvatuksen toimintaympäristöstä onkin havaittavissa. Tutkimustulokset, joissa vastaukset ovat olleet selkeästi yksimielisiä, ovat todennäköisesti varsin luotettavia koskien tutkittavaa varhaiskasvatusyksikköä. Esimerkiksi työpaikan tarjoamaan koulutukseen liittyviä tutkimustuloksia voidaan pitää suhteellisen luotettavina, sillä vastaukset olivat yhteneväiset. Lisäksi jokaisesta vastauksesta ilmeni työkavereilta ja -tiimiltä saatava ammatillinen tuki, joka viestii tutkijalle tiedon luotettavuudesta.

Tutkimustulosten luotettavuutta horjuttaa valitsemamme tutkimusmenetelmä, sillä vaikka haastattelulomakkeet oli etukäteen huolellisesti suunniteltu, jäi osaan vastauksista tulokinnan varaa. Eräässä vastauksessa viitattiin esimerkiksi ”lapsen käytöksen” olevan seikka, joka herättää varhaiskasvatuksen ammattilaisessa huolen lapsesta, mutta vastauksessa ei eritelty tarkemmin mitkä seikat käytöksessä huolen syntyymiseen vaikuttavat. Lisäksi aineistomme jäi suhteellisen pieneksi, ja teemahaastattelu olisi voinut antaa moniulotteisemman näkökulman aiheeseen. Kertomatta jättämisen mahdollisuus on suurempi, kun haastattelu toteutetaan kirjallisena verrattuna tilanteeseen, jossa haastateltava saa puhuen kertoa ajatuksistaan ja kokemuksistaan. Positiivista lomakehaastattelussa oli, että vastauksista nousi selkeästi esille tietyt elementit, kuten työntekijöiden halu ja motivaatio kouluttautumiseen sekä kouluttamisen puutteelliset mahdollisuudet tällä hetkellä.

On huomioitava, että haastattelussa kysyttäessä varhaiskasvatuksen ammattilaisten kokemuksia omista valmiuksistaan tunnistaa perheiden tuen tarpeen mahdollisuutta vastaukset ovat subjektiivisia, eivätkä esimerkiksi suoraan verrattavissa keskenään. Henkilö, joka koki valmiutensa osittain puutteellisiksi, voi todellisuudessa omata jopa vahvat valmiudet tunnistaa tuen tarvetta työssään. Sama pätee myös päinvastoin, sillä omista valmiuksistaan hyvin itsevarma henkilö voi esimerkiksi sisäistää paljon teoretietoa aiheesta, mutta ei välttämättä osaa soveltaa tietoa käytännössä. Tällä kysymyksellä halusimme nimenomaan selvittää ammattilaisten omia ajatuksia tuen tarpeen tunnistamisen sekä huolen puheeksi ottamisen haasteellisuudesta, ja peilata ajatuksia tällä hetkellä varhaiskasvatuksessa käytettäviin keinoihin, sekä koulutukseen liittyviin kehitysideoihin.

8 POHDINTA

Opinnäytetyöprosessia aloittaessamme olimme innoissamme, sillä aihe oli meitä molempia kiinnostava ja keskittyi samoihin teemoihin, joihin olemme opinnoissamme suuntautuneet. Perheiden tuen tarpeen tunnistaminen on ajankohtainen ja tärkeä aihe, joka koskettaa niin varhaiskasvatuksen toimialaa kuin kaikkia muitakin lasten ja perheiden kanssa työskenteleviä ammattilaisia. Lapsiperheiden sosiaalipalveluihin halutaan panostaa ja lastensuojelun

palveluita normalisoida yhteiskunnassa. Yhteistyötä perheiden ja vanhempien kanssa pyritään vahvistamaan varhaiskasvatuksessa jakamalla kasvatuksellista vastuuta kodin ja päiväkodin välillä ja toimimalla tasavertaisesti ja läpinäkyvästi vaikeissakin tilanteissa. Edellä mainitut seikat saivat meidät tekemään aiheesta opinnäytetyön.

Teoriaosuutta työstäessä haastavinta oli aiheiden rajaaminen, sillä tietoa löytyi paljon ja moni asia liittyi opinnäytetyömme aiheeseen. Hiljalleen teoria alkoi hahmottua selkeäksi kokonaisuudeksi, jossa käsitellään tärkeimpiä aiheita, johdonmukaisesti edeten. Teoria alkaa varhaiskasvatukseen liittyvästä tiedosta, vanhempien kanssa tehtävästä yhteistyöstä ja varhaiskasvatuksesta osana ennaltaehkäisevää lastensuojelua. Seuraavaksi siirryimme kertomaan moniammatillisuudesta ja lopuksi lapsen kriisistä ja siihen liittyvistä vaiheista ja tyypillisestä oirehinnasta. Teoriapohjan suunnittelu, tiedon etsiminen ja kirjoittaminen olivat yksi mielekkäimmistä osuksista opinnäytetyössämme. Opinnoissa kirjoittaminen ja tiedonhaku ovat näytelleet suurta roolia, joten siitä oli jo kokemusta.

Tutkimusosuus oli meille haasteellinen. Toimeksiantajamme vaihtui yllättäen ja jouduimme muuttamaan alkuperäistä suunnitelmaa. Yhteistyö uuden toimeksiantajamme kanssa sujui hyvin, mutta tutkimusmenetelmämme osoittautui tilanteeseen ja aiheeseen hieman epäsojiksi. Haastattelulomakkeisiin oli vaikea saada vastauksia ja ne jäivät osittain suppeiksi. Saimme aineiston kuitenkin analysoitua hyvin ja esiin nousi selkeästi muutamia huomioita ja ajatuksia perheiden tuen tarpeen tunnistamiseen liittyen. Vaikka laajemmalla tutkimusaineistolla tuloksiin olisi saatu runsautta ja moniulotteisuutta, päätimme ottaa tutkimuksemme kriittiseen tarkasteluun ja käsitellä sitä yhtenä osana oppimiskokemustamme. Tutkimustyön tekeminen oli meille molemmille ensimmäinen kerta ja seuraavaa kertaa varten on nyt muistissa monia sudenkuoppia, joita välttää.

Tulevaisuuden työelämää ajatellen, meille on opinnäytetyöprosessin kautta kasvanut taitoa tunnistaa perheiden mahdollisen tuen tarve sekä työskennellä rohkeasti moniammatillista yhteistyötä vahvistaen ja perheiden hyvinvointia tukien. Meillä on taitoa tehdä työtämme läpinäkyvästi ja sensitiivisesti, lapsen edun mukaisesti ja perhettä kunnioittaen. Voimme työllämme vaikuttaa ainakin yksilötasolla lastensuojelun negatiivisen leiman häivyttämiseen ja vahvistaa varhaiskasvatuksessa tehtävää kasvatuskumppanuustyötä entisestään. Opinnäytetyöprojekti opetti meille ammatillisten taitojen lisäksi paljon muun muassa tiedonhausta, suunnittelun tärkeydestä ja tutkimuksellisista menetelmistä. Projektin edetessä saimme huomata myös itsessämme vahvuuden osana toimia muuttuvissa tilanteissa. Lisäksi saimme oppia tiimityön merkityksestä ja yhteistyöstä eri tahojen kanssa, sekä sen että yhteistyötä tehdessä, voimme vaikuttaa asioiden etenemiseen vain omalta osaltamme. Ainoa asia, jota emme prosessin aikana kyseenalaistaneet, oli työmme aiheen valtava merkitys, jonka takana seisomme edelleen. Perheiden tuen tarpeen tunnistaminen varhaisessa vaiheessa, on

perheiden ja lasten kanssa työskennellessä tärkeä taito ja sen vaikutukset voivat olla kauaskantoisia.

Lähteet

Painetut

Eriksson, E. & Arnkil, T. 2012. Huoli puheeksi - Opas varhaisista dialogeista. 8.p. Tampere: Juvenes Print - Tampereen Yliopistopaino.

Hallamaa, J. Launis, V. Lötjönen, S. & Sorvali, I. 2006. Etiikkaa ihmistieteille. Helsinki: Haka-paino.

Halme, N. & Perälä, M- L. 2014. Lapsiperheiden huolet ja avunsaanti. Teoksessa Lammi-Tas-kula, J. & Karvonen, S. Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Tampere: Juvenes Print- Suomen Yli-opistopaino Oy.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2018. Tutkimushaastattelu - Tutkimushaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Huhtanen, K. 2004. Varhainen puuttuminen - Erityisen tuen tarpeen kohtaaminen päiväkodissa. Helsinki: Finn Lectura.

Hujala, A. & Taskinen, H. 2020. Uudistuva sosiaali- ja terveysala. Tampere: Tampere University Press.

Hujala, E. & Turja, L. 2020. Varhaiskasvatuksen käsikirja. 5.p. Jyväskylä: PS -kustannus.

Kaskela, M. & Kekkonen, M. 2007. Kasvatuskumppanuus kannattelee lasta - Opas varhaiskasvatuksen kehittämiseen. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino.

Määttä, P. & Rantala, A. 2016. Tavallisen erityinen lapsi - Onnistuneen yhteistyön arvoitusta ratkomassa. 2. p. Jyväskylä: PS -kustannus. (E-kirja)

Pihlaja, P. & Viitala, R. 2019. Varhaiserityiskasvatus. 2. painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Puusa, A. & Juuti, P. 2020. Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus. (E-kirja)

Ruusuvuori, J. Nikander, P. & Hyvärinen, M. 2010. Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino. (E-kirja)

Vilen, M. Vihunen, R. Vartiainen, J. Siven, T. Neuvonen, S. & Kurvinen, A. 2006. Lapsuus - Eri-tyinen elämänvaihe. Helsinki: WSOY.

Vuorenmaa, M. 2016. Äitien ja isien osallisuus perheessä ja lasten palveluissa sekä osallisuuden yhteydessä olevat tekijät. Tampere: Tampere University Press. Akateeminen väitöskirja.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi. (E-kirja)

Sähköiset

L540/2018. Varhaiskasvatuslaki. Viitattu: 1.3.2020. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>

Lapsen oikeuksien sopimus. 2021. Pelastakaa lapset RY. Viitattu: 23.3.2021. <https://www.pelastakaalapset.fi/lapsen-oikeudet/lapsen-oikeuksien-sopimus/>

Lastensuojelun keskusliitto. Lapset SIB -hanke. Viitattu: 22.3.2021. <https://www.lskl.fi/hankkeet/lapset-sib/>

Pirkanmaan Lape -hanke. 2017a. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma. Viitattu: 11.3.2021. <https://lapepirkanmaa.fi/>

Pirkanmaan Lape -hanke. 2017b. Perhekeskustoimintamalli. Viitattu: 11.3.2021. <https://lapepirkanmaa.fi/perhekeskustoimintamalli/>

Sosiaali- ja terveysministeriö. Lastensuojelu. Viitattu: 22.3.2021. <https://stm.fi/lastensuojelu>

Soteuudistus. 2021. Lapsi- ja perhepalvelut. Viitattu: 24.3.2021. <https://soteuudistus.fi/palvelujen-kehittaminen/lapsi-ja-perhepalvelut>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2018. Matalan kynnyksen palvelut. Viitattu: 24.03.2021. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/lapsi-ja-perhepalveluiden-muutosohjelma-lape-/matalan-kynnyksen-palvelut>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2019. Lapset nuoret ja perheet - Lastensuojelu. Viitattu: 22.3.2021. https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/ehkaiseva_lastensuojelu

Kuviot

Kuva 1 Perhekeskustoimintamallin tavoitteet (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2018) 21

Kuva 2 Haastattelun analyysin vaiheet (Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen 2010, kuvio 1) ... 24

Liitteet

Liite 1: Saatekirje ja haastattelulomake	42
--	----

Liite 1: Saatekirje ja haastattelulomake

Hei!

Opiskelemme sosionomi koulutuksessa Laurea-ammattikorkeakoulussa ja teemme opinnäytetyötä liittyen perheiden tuen tarpeen tunnistamiseen varhaiskasvatuksessa. Toivoisimme Sinun osallistuvan opinnäytetyömme lomakehaastatteluun aiheesta ja olemassa mukana kehittämässä varhaiskasvatuksessa toteutuvaa yhteistyötä perheiden hyväksi. Vastaukset käsitellään luottamuksellisesti ja täysin anonyymisti. Opinnäytetyössämme ei käy ilmi varhaiskasvatuksen toimintayksikkö, eikä haastateltavia voi työstä tunnistaa.

Lopullisen tutkimustyön tulokset välitetään varhaiskasvatus toimintayksikön esimiehelle. Tutkimustulokset auttavat varhaiskasvatuksen esimiestä kehittämään varhaiskasvatuksessa toteutuvaa perheiden oikea-aikaista tukemista yhdessä varhaiskasvatuksen henkilökunnan kanssa.

Lomakehaastattelu tehdään kirjallisena, joka mahdollistaa Sinulle vastaamisen omien aikataulujen puitteissa _____ mennessä. Kerromme alla vielä tarkemmin opinnäytetyömme tarkoituksesta ja tavoitteista sekä tutkimuskysymyksistä. Lopusta löydät haastattelulomakkeen sekä ohjeet vastaamiseen.

Ystävällisin terveisin, Mariina Rauhanen ja Ida Aittokallio

Opinnäytetyö: Perheen tuen tarpeen tunnistaminen varhaiskasvatuksessa

Tutkimuksen tarkoitus ja tavoitteet

Tämä opinnäytetyö käsittelee varhaisen tuen tarpeen tunnistamista varhaiskasvatuksessa ja sen tavoitteena on olla kehittämässä varhaiskasvatusta ennaltaehkäisevänä sosiaalialanpalveluna. Sosiaalialaa ja sen palvelujärjestelmää pyritään kehittämään jatkuvasti painottumaan ennaltaehkäisevään työotteeseen.

Varhaiskasvatus jo sellaisenaan on perhetyötä, jonka tavoitteena on toimia yhteistyössä lasten ja perheiden kanssa, heidän hyvinvointiansa edesauttaen. Työmme tavoitteena on tutkia varhaisen tuen tarpeen tunnistamista varhaiskasvatuksessa ja täten olla mukana kehittämässä perheiden oikea-aikaisen tuen tarjoamisen edistämistä.

Tutkimuskysymykset

1. Kuinka varhaiskasvatuksen ammattilaiset tunnistavat perheiden varhaisen tuen tarpeen työssään?
2. Minkälaisia keinoja varhaiskasvatuksen ammattilaisilla on tunnistaa perheiden varhaisen tuen tarve?
3. Minkälaista koulutusta varhaiskasvatuksen ammattilaisille tarjotaan perheiden varhaisen tuen tunnistamiseen?

Liite 1: Saatekirje ja haastattelulomake

Kasvattajan kokemukset omista tarpeista ja valmiuksista tunnistaa perheen tuen tarve varhaiskasvatuksessa

10. Minkälaiset valmiudet koet omaavasi perheen varhaisen tuen tarpeen tunnistamiseen (henkilökohtaiset ja ammatilliset)?

11. Minkälaista koulutusta, ohjeistusta ja/tai työnohjausta työpaikkasi on tarjonnut perheestä ilmenevän huolen tunnistamiseen, puheeksi ottamiseen ja/tai palveluohjaukseen?

12. Kuinka riittäväksi koet koulutuksen ja miten sitä voisi mielestäsi kehittää?

13. Minkälaista koulutusta toivoisit perheen tukemiseen ja tuen tarpeen tunnistamiseen liittyen?

Vastauksille tarkoitettu lisätila: